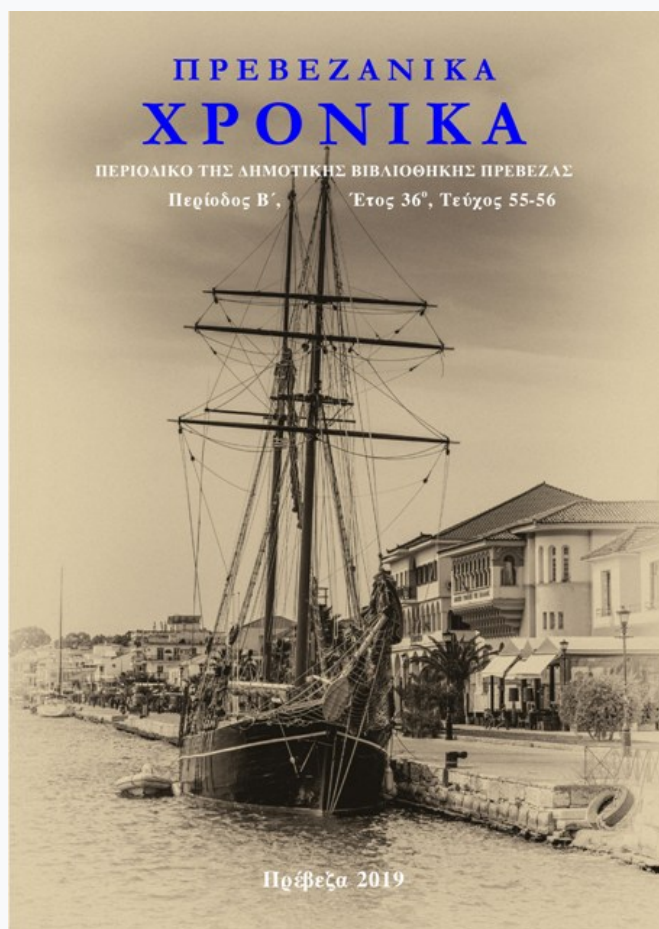


## Πρεβεζάνικα Χρονικά

Αρ. 55-56 (2019)

ΠΡΕΒΕΖΑΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 55-56 (2019)



**Πρέβεζα 1940: Η ανεκπλήρωτη απόβαση. Ιστορικό μιας συνεχούς αποτυχίας**

Σπύρος Ιωνάς

doi: [10.12681/prch.28259](https://doi.org/10.12681/prch.28259)

Copyright © 2019, Σπύρος Ιωνάς



Άδεια χρήσης [Creative Commons Αναφορά 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Ιωνάς Σ. (2019). Πρέβεζα 1940: Η ανεκπλήρωτη απόβαση. Ιστορικό μιας συνεχούς αποτυχίας. *Πρεβεζάνικα Χρονικά*, (55-56), 195–234. <https://doi.org/10.12681/prch.28259>

Σπύρος ΙΩΝΑΣ

## *Πρέβεζα 1940: Η ανεκπλήρωτη απόβαση*

### *Ιστορικό μιας συνεχούς αποτυχίας*

*Είναι τρελός, τώρα θέλει και την Ελλάδα!*  
(Στρατάρχης Μπαντόλιο, 12 Αυγούστου 1940)<sup>1</sup>

#### *Πρόλογος*

**Κ**ατά τη σχεδίαση της ιταλικής επίθεσης στην Ελλάδα του 1940 αλλά και κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου, από την έναρξή του και μέχρι τη λήξη του, το ενδιαφέρον της ιταλικής ηγεσίας προς την Πρέβεζα θα είναι σταθερό και η τύχη της πόλης, σαν στόχου στα ιταλικά στρατιωτικά σχέδια, θα αλληλοεμπλέκεται συνεχώς με αυτήν των Επτανήσων, σε μια αδιάκοπη αλληλουχία επιβεβαιώσεων και ματαιώσεων σχεδίων απόβασης.

Τόσο τα Επτάνησα όσο και η Πρέβεζα θεωρούνταν σημαντικοί στόχοι για διαφορετικούς ειδικούς λόγους αλλά και για έναν κοινό και για τα δύο, τον έλεγχο του Ιονίου και των θαλάσσιων οδών συγκοινωνίας και εφοδιασμού.

Το κείμενο ερευνά το ενδιαφέρον της ιταλικής ηγεσίας προς την Πρέβεζα κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο καθώς και τα πολεμικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν γύρω από αυτό το θέμα. Βασίζεται κατά μεγάλο μέρος σε δύο πρωτογενείς πηγές, το πολεμικό ημερολόγιο της Ανώτατης Ιταλικής Διοίκησης και τα πρακτικά των συσκέψεων του Αρχηγού Γενικού Επιτελείου. Το υλικό των δύο αυτών πηγών άρχισε να συγκεντρώνεται τη δεκαετία του 1970 και η τμηματική δημοσίευση από την Ιταλική Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού ξεκίνησε κατά τη δεκαετία του 1980.

Το *Ιστορικό Ημερολόγιο της Ανώτατης Διοίκησης*<sup>2</sup> είναι ένα μοναδικό ντοκουμέντο στο είδους του: αφηγείται τον πόλεμο μέρα με τη μέρα, με στοιχεία από τις διάφορες περιφερειακές στρατιωτικές διοικήσεις, από τις μεικτές συναντήσεις της πολιτικής και της στρατιωτικής ηγεσίας, από τη δραστηριότητα του Γενικού Επιτελείου και τις αποφάσεις του. Αποτελεί μοναδικό

<sup>1</sup> Όταν ενημερώθηκε από τον Βισκόντι Πράσκα πως ο Μουσολίνι του είχε ζητήσει πληροφορίες για μια πιθανή αιφνιδιαστική κατάληψη της Ηπείρου, πρβλ. VISCONTI PRASCA 1946, 34. Ιεραρχικά ο Μουσολίνι ήταν ανώτερος του στρατάρχη Μπαντόλιο, καθώς από το 1938 είχε απονεμηθεί στον Μουσολίνι και στον βασιλέα ο νέος, ανώτατος βαθμός του «Αρχιστρατάρχη της Αυτοκρατορίας» καθιστώντας τους δικαιωματικά Αρχηγούς των Ενόπλων Δυνάμεων.

<sup>2</sup> *Diario Storico del Comando Supremo*, βλ. εδώ USSME 1988a-c· 1989a-c.

και πολύτιμο τεκμήριο του Β΄ Παγκοσμίου πολέμου, κατά την καθημερινή του εξέλιξη. Δίπλα σε αυτό, *Τα Πρακτικά των Συσκέψεων*<sup>3</sup> που πραγματοποιήθηκαν από τον Αρχηγό του Γενικού Επιτελείου αποτελούν ένα από τα πιο σημαντικά εργαλεία για την ανασύνταξη και την κατανόηση του μηχανισμού διαμόρφωσης των κυριότερων στρατιωτικών αποφάσεων, οι οποίες αρκετές φορές επηρεάζουν και σχετίζονται με επακόλουθες πολιτικές εντολές. Πρόκειται για δύο έργα συνολικά 37 τόμων και 22 πρακτικών συσκέψεων, τα οποία –παράλληλα με τις ήδη γνωστές πηγές– συγκροτούν μια μοναδική κληρονομιά και πολύτιμο εργαλείο για τον μελετητή και τον ιστορικό. Μαζί με αυτά χρησιμοποιήθηκαν επίσης και κλασικές πηγές, αναπόσπαστο και αναντικατάστατο κομμάτι της βιβλιογραφίας της στρατιωτικής ιστορίας της περιόδου που μας ενδιαφέρει, οι οποίες αποτελούνται από ημερολόγια και απομνημονεύματα των στρατιωτικών πρωταγωνιστών.

### *Το ιταλικό ενδιαφέρον για την Πρέβεζα*

Το θέμα της χρήσης του λιμανιού της Πρέβεζας είτε αρχικά σαν σημείο απόβασης δυνάμεων για την τελική και νικηφόρα προέλαση προς την Αθήνα, είτε αργότερα, σαν σημείο απόβασης μιας δύναμης για ένα αιφνιδιαστικό χτύπημα στα μετόπισθεν της ελληνικής παράταξης στην Ήπειρο μετά το ναυάγιο των ιταλικών σχεδίων και, τέλος, σαν ναυτική βάση και λιμένα, θα απασχολήσει τα ιταλικά επιτελεία για πολλούς μήνες. Η κατάληψη του λιμανιού της Πρέβεζας, εκτός από λύσεις σε τακτικό επίπεδο, πρόσφερε και σημαντικές λύσεις σε στρατηγικό επίπεδο, καθώς η αποκλειστική χρήση των δύο αλβανικών λιμένων του Δυρραχίου και Αυλώνα (ήδη με περιορισμένη ικανότητα) επιμήκυνε τις γραμμές και τους χρόνους ανεφοδιασμού και μετακινήσεων. Η Πρέβεζα για όλους αυτούς τους μήνες του πολέμου θα παραμείνει έμμονη ιδέα στα μυαλά όχι μόνο των ιταλικών επιτελείων αλλά προπαντός του ίδιου του Μουσολίνι, φθάνοντας σε σημείο να αποτελέσει απίθανη σανίδα σωτηρίας μιας κακοσχεδιασμένης εκστρατείας.

Αν και αντικείμενο δευτερευουσών επιχειρήσεων, η Πρέβεζα, όπως θα δούμε, αποτελεί παράδειγμα για τις επιπτώσεις που μπορεί να έχει στη διεξαγωγή ενός πολέμου ο ερασιτεχνισμός και η αλαζονεία μιας ισχυρής πολιτικής προσωπικότητας, όταν παρεμβαίνει δυναμικά στα στρατιωτικά θέματα. Και αυτές οι επιπτώσεις είναι ακόμα πιο σημαντικές αν στα επιτελεία υπάρχουν αδύναμες προσωπικότητες που λόγω υπακοής ή επιθυμίας διατήρησης μιας θέσης ή λόγω αδύναμης προσωπικότητας παραδίδουν τα ηνία και αρκούνται στον ρόλο απλών εκτελεστών αποφάσεων άλλων. Αυτή είναι ουσια-

<sup>3</sup> *Verballi delle riunioni tenute dal Capo di SM Generale*, βλ. εδώ USSME 1983a-b.

στικά η εικόνα της Ανώτατης Ιταλικής Διοίκησης κατά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ένας ανίκανος οργανισμός που εκτελεί τις αποφάσεις του Ντούτσε.

### Σχέδια

Η ιστορία μας αρχίζει τον Μάιο του 1940, με την επικαιροποίηση προηγούμενων ιταλικών σχεδίων εισβολής στην Ελλάδα του 1939. Έτσι, τον Μάιο του 1940 ανατίθεται στον στρατηγό Τζελόζο<sup>4</sup> η αναθεώρηση του σχεδίου Γκουτζόνι-Παριάνι του προηγούμενου έτους. Τα πλοκάμια του σχεδίου Τζελόζο έφταναν μέχρι το Μεσολόγγι και απαιτούσαν τη χρήση 10 μεραρχιών. Από αυτό το σχέδιο το Γενικό Επιτελείο παρήγαγε ένα νέο σχέδιο τον Ιούλιο του 1940 –εδώ συλλαμβάνεται το σχέδιο Emergenza G<sup>5</sup>– ορίζοντας πιο κοντινούς στόχους (κόλπο της Άρτας αντί Μεσολόγγι), υπολογίζοντας πως θα χρειαστούν 11 μεραρχίες (Εικ. 1).<sup>6</sup> Δεν γίνεται λόγος για κατάκτηση ολόκληρης της Ελλάδας, αλλά για την εκτέλεση ενός, όπως θα το ονομάσει αργότερα ο Βισκόντι Πράσκα, «coup de main» στην Ήπειρο.<sup>7</sup> Τέλος, τον Σεπτέμβριο του 1940 έχουμε την οριστική μορφή του Emergenza G, με χρήση 9 μεραρχιών.<sup>8</sup>

#### 7 Σεπτεμβρίου 1940<sup>9</sup>

*Ανώτατη Διοίκηση – Διαβιβάσεις και Αιτήσεις Εξαρτώμενων Αρχηγείων*

*α) Το Γενικό Επιτελείο Στρατού αποστέλλει (φ. 2508) τις κατευθυντήριες οδηγίες για τις επιχειρήσεις στην Αλβανία (Emergenza «G»). Προβλέπεται η κατάληψη της Ηπείρου μέχρι τη γραμμή του ποταμού της Άρτας.<sup>10</sup> Κύρια δράση προς Ιωάννινα – δευτερεύουσα δράση προς Πρέβεζα. Χρήση 8 μεραρχιών.<sup>11</sup>*

<sup>4</sup> Στρατηγός Carlo Geloso (1879-1957), μετέπειτα στρατιωτικός διοικητής Ελλάδας μέχρι τον Μάιο του 1943.

<sup>5</sup> Το σχέδιο επίθεσης στην Ελλάδα θα το συναντήσουμε άλλοτε σαν Emergenza G και άλλοτε σαν Esigenza G. Το «G» αντιστοιχούσε στο σχέδιο κατά της Ελλάδας (Grecia).

<sup>6</sup> Δέκα μεραρχίες συν το Παράκτιο Συγκρότημα, αποτελούμενο από 3 συντάγματα, το οποίο υπολογίζεται σαν μεραρχία.

<sup>7</sup> Στα ιταλικά «colpo di mano», βλ. VISCONTI PRASCA 1946, 54.

<sup>8</sup> Οχτώ μεραρχίες συν το Παράκτιο Συγκρότημα, βλ. VISCONTI PRASCA 1946, 54.

<sup>9</sup> Οι μεταφράσεις στα ελληνικά των κειμένων και των διαλόγων που παρουσιάζονται στο άρθρο έγιναν από τον γράφοντα.

<sup>10</sup> Αραχθος ποταμός.

<sup>11</sup> USSME 1988a, 36.

Το Σχέδιο Emergenza G του Γενικού Επιτελείου Στρατού βασιζόταν σε μια βίαιη επίθεση προς τα Ιωάννινα με τέτοια ορμή που θα εξουδετέρωνε τον αντίπαλο και θα ωθούνταν μέχρι την Άρτα και την Πρέβεζα, προκειμένου να καταλάβει την Ήπειρο μέχρι τη γραμμή του ποταμού Αραχθού. Ταυτόχρονα, μια ισχυρή κάλυψη προς τη Μακεδονία θα προστάτευε την αριστερή πλευρά της διάταξης. Για την επιχείρηση προορίζονταν 5 συν 1 μεραρχίες πεζικού,<sup>12</sup> μία αλпинιστών, μία τεθωρακισμένη και διάφορες αυτόνομες μονάδες (Εικ. 1).

Ουσιαστικά πρόκειται για την κατάληψη της Τσαμουριάς, κύριο αντικείμενο της ιταλικής προπαγάνδας εκείνων των μηνών. Στα σχέδια δεν γίνεται μνεία για κατάληψη ολόκληρης της Ελλάδας. Και όπως γράφει με υπερβολική αισιοδοξία ο Ροάτα: «Η επιχείρηση δεν θεωρούνταν σαν «πόλεμος» με την Ελλάδα, αλλά σαν μια απλή προληπτική κατοχή που θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί χωρίς καν να πολεμήσουμε».<sup>13</sup>

### *Τελεσίδικη απόφαση*

**Σ**τις 15 Οκτωβρίου 1940 ο Μουσολίνι συγκαλεί σύσκεψη ανώτατου επιπέδου στο Palazzo Venezia, η οποία θα είναι καθοριστική για την επικείμενη ελληνοϊταλική σύρραξη. Ήδη από τις 12 Οκτωβρίου ο Μουσολίνι γνωρίζει για την είσοδο στη Ρουμανία μιας ισχυρής γερμανικής στρατιωτικής αποστολής και αποφασίζει πως είναι στιγμή να πάρει και αυτός πρωτοβουλίες, ύστερα από μήνες αμφιταλαντεύσεων και γερμανικών βέτο.<sup>14</sup> Στη σύσκεψη συμμετέχουν Μουσολίνι, Τσιάνο, Μπαντόλιο,<sup>15</sup> Βισκόντι Πράσκα<sup>16</sup> και ηγεσία Στρατού. Ενδεικτικό της ιταλικής επιπολαιότητας, δεν κλήθηκαν οι Αρχηγοί Επιτελείων Ναυτικού και Αεροπορίας και ο αρχηγός Στρατιωτικής Υπηρεσίας Πληροφοριών.<sup>17</sup> Όλοι οι παρόντες (εκτός των Μπαντόλιο και Ροάτα) ήταν ένθερμοι υποστηρικτές του πολέμου, όλοι οι απόντες ενάντιοι.

Αποφασίζεται πλέον επίσημα η επίθεση στην Ελλάδα και γίνεται λόγος για μια εκστρατεία διάρκειας δύο εβδομάδων, ως προς το πρώτο σκέλος της κατά-

<sup>12</sup> Μία μεραρχία προορίζονταν για την κατάληψη της Κέρκυρας.

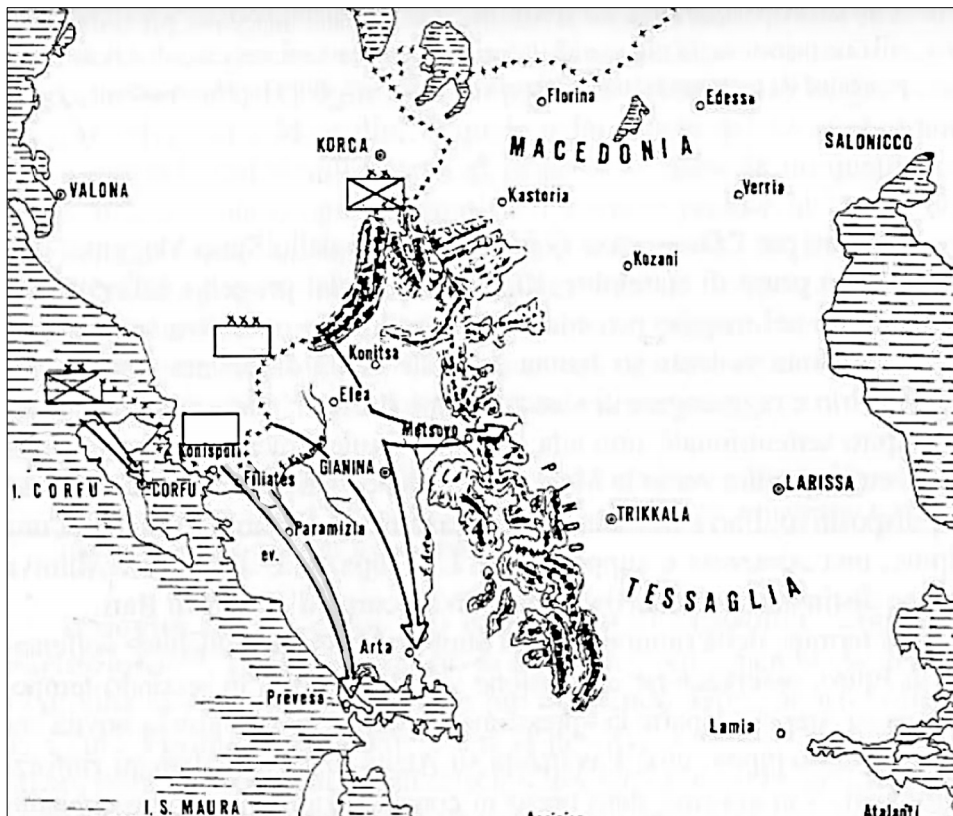
<sup>13</sup> ROATTA 1946, 120. Στρατ. Mario Roatta (1887-1968), υπαρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού.

<sup>14</sup> Στις 17.8.1940 ένα μήνυμα από τον Ιταλό πρεσβευτή στο Βερολίνο προς τον Τσιάνο αναφέρει πως ο Ρίμπεντροπ διατύπωσε επικρίσεις –προερχόμενες σαφώς από «ψηλά»– σχετικά με τα ιταλικά σχέδια στα Βαλκάνια. Όσο αφορά ειδικά στην Ελλάδα, μια δράση εναντίον της δεν θα ήταν καθόλου αρεστή στο Βερολίνο. Ο Τσιάνο θα σχολιάσει: «Είναι ένα αλτ εφ' όλης της ύλης», βλ. CANDELORE 2002, 68.

<sup>15</sup> Στρατάρχης Pietro Badoglio (1871-1956), ανώτατος διοικητής και αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων (Ε. Δ.).

<sup>16</sup> Αντιστράτηγος Sebastiano Visconti Prasca (1883-1961), διοικητής των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία στην αρχική φάση του πολέμου.

<sup>17</sup> Servizio Informazioni Militare (S. I. M.).



ΕΙΚΟΝΑ 1: Το αρχικό σχέδιο του «Emergenza G» επεξεργασμένο από το Γενικό Επιτελείο Στρατού, τον Ιούλιο του 1940  
(MONTANARI 2007, 356)

κτησης της Ηπείρου. Ο Τσιάνο παίρνει την εντολή να προκαλέσει το *casus belli*. Οι κίνδυνοι περιγράφονται σαν ελάχιστοι και υποτιμούνται η ελληνική δύναμη και αντίδραση. Ουσιαστικά περιγράφεται ένας περίπατος. Ήδη σε αυτήν τη σύσκεψη η Πρέβεζα και η Άρτα αποκτούν πρωταρχική σημασία:

*Βισκόντι Πράσκα:* Και για την έναρξη της προελάσεώς μας προς την Αθήνα τα πάντα εξαρτώνται από την κατάληψη της Ηπείρου και του λιμένος της Πρεβέζης. [...]

*Μουσολίνι:* Τώρα ερχόμαστε σε άλλα δύο ζητήματα. Αφού διευκρινίσαμε όλα αυτά, πόσες επιπλέον μεραρχίες νομίζετε ότι είναι απαραίτητο να αποσταλούν στην Αλβανία για να καταληφθεί ολόκληρο το έδαφος που

*οδηγεί στην Αθήνα;*

*Βισκόντι Πράσκα: Στην αρχή θα έφθαναν τρεις μεραρχίες οργανωμένες ως ορεινές. Φυσικά οι περιστάσεις θα αποφασίσουν. Λοιπόν, τα στρατεύματα αυτά θα μπορούσαν να μεταφερθούν στο λιμάνι της Άρτας<sup>18</sup> σε μια νύχτα. [...]*<sup>19</sup>

Στο τέλος της σύσκεψης ο Μουσολίνι καταλήγει: «Ανακεφαλαίωσις. Επίθεσις εις Ἑπειρον, παρατήρησις και πίεσις προς Θεσσαλονίκην και εις δεύτερον χρόνον προέλασις προς Αθήνας».<sup>20</sup>

### *Νέα δεδομένα*

Εκτός από την «πίεση προς Θεσσαλονίκη»,<sup>21</sup> τα νέα μαντάτα ήταν ο «δεύτερος χρόνος», δηλαδή η προέλαση προς την Αθήνα μόλις θα αποβιβάζονταν στην Πρέβεζα ικανοποιητικές ενισχύσεις. Μέχρι τότε δεν είχε εξεταστεί αυτή η περίπτωση, αλλά έγινε αμέσως αποδεκτή από όλους, θεωρώντας δεδομένη μια άμεση επιτυχή απόβαση στην Πρέβεζα. Για κατάληψη όλης της Ελλάδας ο αρχηγός και ο υπαρχηγός της Ανώτατης Διοίκησης είχαν ενημερωθεί μόλις 24 ώρες πριν και είχαν αμέσως ζητήσει 20 μεραρχίες<sup>22</sup> και τρεις μήνες προθεσμία για ένα τέτοιο εγχείρημα.<sup>23</sup> Ματαίως, βέβαια. Αλλά και η απόβαση στην Πρέβεζα, σαν επιλογή, αποφασίστηκε σε ελάχιστο χρόνο, όπως επιβεβαιώνει και ο Μπαντόλιο σε σημείωσή του στο ημερολόγιο της Ανώτατης Διοίκησης την επόμενη ημέρα (Εικ. 2):

*Εξήγησα στον Ντούτσε τους δυνατούς τρόπους διεξαγωγής των επιχειρήσεων στην Ελλάδα: Είτε συγκεντρώνοντας [στην Αλβανία, Σ. τ. Σ.] όλα τα απαραίτητα στρατεύματα για την επίτευξη του εγχειρήματος και ξεκινώντας άμεσα για την ολοκλήρωσή του. Είτε ξεκινώντας δράση στην*

<sup>18</sup> Στα ιταλικά ντοκουμέντα γίνεται λόγος για απόβαση στην Άρτα ή στο «λιμάνι της Άρτας» ή στον «κόλπο της Άρτας». Πρόκειται για την Πρέβεζα, όπως προκύπτει και αποσαφηνίζεται από άλλα ντοκουμέντα που ασχολούνται με το ίδιο θέμα. Ίσως να πέρασε και μια αρχική σκέψη για απόβαση στην Κόπραινα, αλλά κάτι τέτοιο αποκλείστηκε αμέσως λόγω τεχνικών προβλημάτων πρόσβασης και δεν αναπτύχθηκαν σχετικά σχέδια.

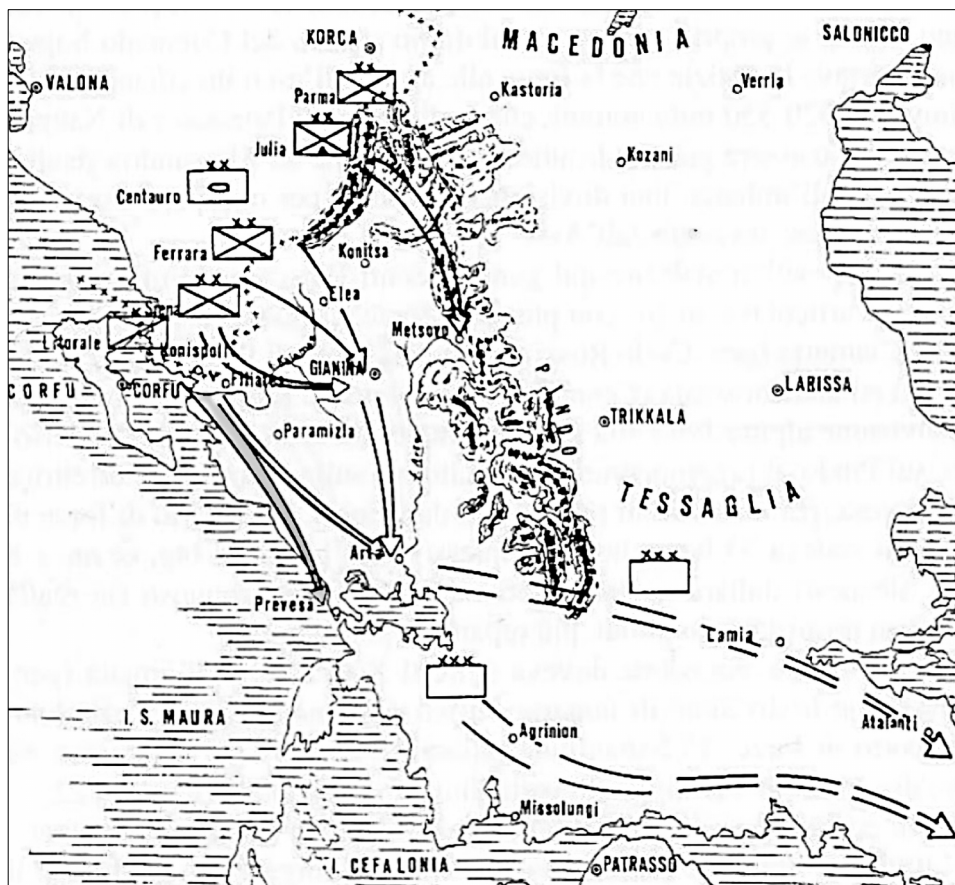
<sup>19</sup> ΓΚΡΑΤΣΙ 1988, 244-249.

<sup>20</sup> ΓΚΡΑΤΣΙ 1988, 251.

<sup>21</sup> Πίεση εκ μέρους δύο μεραρχιών στον τομέα Κορυτσάς-Φλώρινας.

<sup>22</sup> Είκοσι μεραρχίες θεωρούνταν αρκετές, με την προϋπόθεση πως η είσοδος της Βουλγαρίας στη σύρραξη θα δέσμευε 6-8 ελληνικές μεραρχίες στο μακεδονικό μέτωπο. Βλ. BADOGLIO 1946, 51.

<sup>23</sup> ROATTA 1946, 121.



ΕΙΚΟΝΑ 2: Τελικό σχέδιο, Οκτώβριος 1940  
(MONTANARI 2007, 358)

Ήπειρο με τα στρατεύματα που ήδη βρίσκονται εκεί και προχωρώντας σε δεύτερη φάση με τα στρατεύματα που, εν τω μεταξύ, θα μπορούσαν να συγκεντρωθούν με μια απόβαση στον κόλπο της Άρτας. Και στις δύο περιπτώσεις ο αναμενόμενος χρόνος θα είναι περίπου ο ίδιος. Ο Ντούτσε αποφάσισε την εφαρμογή της δεύτερης λύσης.<sup>24</sup>

Έτσι, η Πρέβεζα αποκτά μεμιάς τεράστια σημασία, καθώς προορίζεται να γίνει ο λιμένας όπου θα αποβιβάζονταν οι μονάδες για τη συνέχιση και ολοκλήρωση

<sup>24</sup> USSME 1988a, 239.



της εκστρατείας στην Ελλάδα, παρακάμπτοντας τα μακρινά λιμάνια της Αλβανίας. Πρόκειται για τρεις μεραρχίες που θα συγκροτούσαν ένα ταχύ Σώμα Στρατού, το οποίο θα κινούνταν προς την Αθήνα. Αλλά εκτός από αυτό, η κατοχή της Πρέβεζας θεωρούνταν θεμελιώδης γιατί θα μετατρέποταν και σε λιμάνι ανεφοδιασμού.

Πρακτικά, ανεξάρτητα από την απόβαση στην Πρέβεζα, η οποία ήταν τόσο επιθυμητή που θεωρούνταν ήδη πραγματοποιήσιμη, δεν υπάρχει ίχνος αβεβαιότητας και αμφιβολιών στην ιταλική ηγεσία: να πάρουμε για την ώρα την Ήπειρο με ό,τι έχουμε διαθέσιμο στην Αλβανία και μετά κατακτούμε και την υπόλοιπη Ελλάδα ... Και βέβαια, θεωρούνταν προεξοφλημένη η είσοδος της Βουλγαρίας στον πόλεμο.

Στο νέο πλέον σχέδιο του αντιστράτηγου Βισκόντι Πράσκα η ιταλική διάταξη αρθρωνόταν σε τρεις κύριες δυνάμεις διείσδυσης: στο νεοσύστατο Σώμα Στρατού Τσαμουριάς<sup>25</sup> του Κάρλο Ρόσι<sup>26</sup> αποτελούμενο από δύο μεραρχίες πεζικού (Ferrara και Siena) και μία τεθωρακισμένη (Centauro) πάνω στον άξονα Καλπάκι-Ιωάννινα-Άρτα, στην 3<sup>η</sup> μεραρχία αλπινιστών Julia στα αριστερά του, με αποστολή να μπλοκάρει το πέρασμα του Μετσόβου πάνω στην Πίνδο και, τέλος, στο «Παράκτιο Συγκρότημα»<sup>27</sup> στο δεξί σκέλος που θα έκλεινε το νότιο πέρασμα της Ηπείρου και που θα κινούνταν παραλιακά με κατεύθυνση την Πρέβεζα, για να την καταλάβει. Στο αριστερό πλευρό της ιταλικής διάταξης το XXVI Σώμα Στρατού θα επιχειρούσε στον μακεδονικό τομέα.

### *Προβληματισμοί*

**Α**ν και κατά τη διάρκεια της σύσκεψης της 15<sup>ης</sup> Οκτωβρίου ο Μπαντόλιο, σε τελική ανάλυση, προσαρμόστηκε στην απόφαση του Μουσολίνι χωρίς να εξωτερικεύσει αμφιβολίες, οι αρχηγοί των Επιτελείων ξεσηκώθηκαν. Δύο μέρες αργότερα, στις 17 Οκτωβρίου,<sup>28</sup> συναντήθηκαν στην Ανώτατη Διοίκηση και μίλησαν έξω από τα δόντια. Ο Ροάτα (Στρατός) είχε ήδη δηλώσει, βγαίνοντας από τη σύσκεψη της 15<sup>ης</sup>, πως ένιωθε πραγματικά έκπληκτος για την έναρξη μιας τέτοιας επιχείρησης, όταν 300.000 άντρες είχαν μόλις αποστρατευτεί και όταν το μεγαλύτερο μέρος της αποστράτευσης είχε ήδη ολοκληρωθεί.<sup>29</sup> Ο Καβανιάρι (Ναυτικό) τόνισε πως ήταν ουτοπία η από-

<sup>25</sup> Ονομαζόμενο αρχικά Σ. Σ. Τσαμουριάς (Corpo D'Armata «Ciamuria»), στις 17 Νοεμβρίου θα μετονομαστεί σε XXV Σ. Σ.

<sup>26</sup> Υποστράτηγος Carlo Rossi.

<sup>27</sup> Raggruppamento del Litorale.

<sup>28</sup> MONTANARI 2007, 352.

<sup>29</sup> Μετά τη λήξη των εχθροπραξιών με τη Γαλλία και ενώ σχεδιαζόταν η επίθεση στην Ελλάδα,

βαση τριών μεραρχιών μέσα σε μια νύχτα στην Πρέβεζα αλλά και διευκρίνισε επίσης πως για να μεταφέρει τρεις μεραρχίες στην Πρέβεζα θα έπρεπε να υπολογίσουν τουλάχιστον τρεις μήνες. Ο Πρίκολο (Αεροπορία), επίσης, ξεκαθάρισε πως για την προγραμματισμένη ημερομηνία δεν μπορούσε καν να εγγυηθεί την παρουσία των μονάδων στα καθορισμένα αεροδρόμια και πως χρειαζόταν τουλάχιστον μια εβδομάδα ακόμα.

Αυτή η συνάντηση και το αντικείμενό της επιβεβαιώνεται και από τον Τσιάνο στο ημερολόγιό του:

*Ήλθε να με βρει ο στρατάρχης Μπαντόλιο και μου μίλησε με μεγάλη σοβαρότητα για τη δράση στην Ελλάδα. Οι αρχηγοί των τριών Επιτελείων δήλωσαν ομόφωνα πως είναι αντίθετοι. Οι τωρινές δυνάμεις είναι ανεπαρκείς και το Ναυτικό θεωρεί πως δεν είναι σε θέση να εκτελέσει απόβαση στην Πρέβεζα, γιατί τα νερά εκεί είναι ρηχά [...].<sup>30</sup>*

Ουσιαστικά ο Στρατός και η Αεροπορία είχαν 13 μέρες καιρό για να προετοιμάσουν έναν πραγματικό πόλεμο με την Ελλάδα και όχι μόνο την κατάληψη ενός διαμερίσματος της χώρας. Και αυτό ήταν το λιγότερο. Σε αυτήν τη σύσκεψη Αρχηγών Επιτελείων καταρρίπτεται ό,τι είχε ειπωθεί και ό,τι είχε θεωρηθεί έγκυρο στη σημαντικότερη σύσκεψη της 15<sup>ης</sup> Οκτωβρίου. Ο Βισκόντι Πράσκα προβάλλεται σαν αναξιόπιστος, ενώ ομολογείται η αδυναμία του Ναυτικού να φέρει σε πέρας πολλαπλές αποστολές ταυτόχρονα. Είναι χαρακτηριστικά κάποια σημεία από τα πρακτικά που σώθηκαν:

*Σύσκεψη στην Ανώτατη Διοίκηση  
υπό την ηγεσία του στρατάρχη Μπαντόλιο  
Θέμα: «Δράση κατά της Ελλάδος»*

*Συμμετέχουν:*  
*Στρατάρχης Μπαντόλιο – Αρχηγός Ανωτάτης Διοίκησης*  
*Ναύαρχος Καβανιάρι – Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού*  
*Πτέραρχος Πρίκολο – Αρχηγός Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας*  
*Στρατηγός Ροάτα – Υπαρχηγός Γενικού Επιτελείου Στρατού*  
*Ναύαρχος Σομίγι – Υπαρχηγός Γενικού Επιτελείου Ναυτικού*  
*Πτέραρχος Σαντόρο – Υπαρχηγός Γενικού Επιτελείου Αεροπορίας*

---

τον Σεπτέμβριο του 1940 προγραμματίστηκε αποστράτευση περίπου 600.000 ανδρών. Πριν ανακληθεί άρον-άρον η απόφαση στις 14 Οκτωβρίου, είχαν ήδη αποστρατευτεί περίπου 300.000 άνδρες, δημιουργώντας τεράστια προβλήματα στη μετέπειτα οργάνωση, επάνδρωση και πληρότητα των μεραρχιών.

<sup>30</sup> CIANO 1946a, 315 (καταχώρηση 17.10.1940).

*Μπαντόλιο: Σας κάλεσα εδώ για να συζητήσουμε για το «Emergenza G». Σύμφωνα με την έκθεση που υπέβαλλε ο αντιστράτηγος Βισκόντι Πράσκα στον Ντούτσε, προτείνει τη δυνατότητα επίθεσης κατά της Ηπείρου με τις δυνάμεις που βρίσκονται επί του παρόντος στην Αλβανία, οι οποίες προστατεύονται από τα ανατολικά από την οροσειρά της Πίνδου, επισημαίνοντας ότι οι δυνάμεις που έχει στη διάθεσή του για την επίθεση σε αυτό το είδος θύλακα της Ηπείρου θα ήταν αρκετές για να έχει καλά αποτελέσματα. Ανέλυε επίσης και τους σχετικούς αριθμούς, οι οποίοι στη συνέχεια εξετάστηκαν από τον Ροάτα και αποδείχθηκαν κάπως αντιφατικοί. Πίστευε ότι είχε περίπου το διπλάσιο των αντίπαλων δυνάμεων, ενώ στη συνέχεια αποδείχθηκε ότι οι δυνάμεις του είναι μόλις ανώτερες από τις ελληνικές που βρίσκονται στην Ήπειρο.*

*Ο Βισκόντι Πράσκα επεσήμανε πως μόλις θα καταλάμβανε την Ήπειρο θα ήταν δυνατή η ενίσχυση των εκεί στρατευμάτων με τρεις μεραρχίες που θα αποβιβάζονταν στον κόλπο της Αρτας και μετά θα συνέχιζε προς την κατεύθυνση της Αθήνας. Τώρα, το Ναυτικό που αντιμετώπισε το πρόβλημα –όχι μόνο του πρώτου σκέλους της επιχείρησης που προβλέπει τη σύγχρονη κατοχή της Ηπείρου, της Κέρκυρας<sup>31</sup> και ενδεχομένως των τριών νησιών νότια της Κέρκυρας– παρουσίασε ένα υπόμνημα πάνω σε αυτό το θέμα, το οποίο θα αναγνωσθεί αμέσως από τον ναύαρχο Σομίγι. Νχος Σομίγι: (Διαβάζει το υπόμνημα του Πολεμικού Ναυτικού) [...] Με άλλα λόγια, οι δύο επιχειρήσεις που μπορούν να γίνουν συγχρόνως είναι η Κέρκυρα και οι μεταφορές στην Αλβανία, αλλά δεν είναι δυνατόν να γίνουν ταυτόχρονα οι μεταφορές στην Αλβανία και η απόβαση στην Πρέβεζα.*

*Στγος Ροάτα: Η μεραρχία της Κέρκυρας πάει να καταλάβει την Κέρκυρα. Πρόκειται για τακτική και επιχειρησιακή δράση, δεν είναι επιχείρηση ανεφοδιασμού.*

*Νχος Σομίγι: Αλλά δεσμεύει τα ατμόπλοια.*

*Στγος Ροάτα: Ωστόσο, η Κέρκυρα πρέπει να προηγηθεί των άλλων αποβάσεων.*

*Νχος Καβανιάρι: Αυτό είναι ήδη δεδομένο: η Κέρκυρα υπό την κατοχή μας.*

*Νχος Σομίγι: Μα η εκτέλεση δύο επιχειρήσεων ταυτόχρονα, αυτές της Αλβανίας και της Πρέβεζας, δεν είναι δυνατή. (Συνεχίζει την ανάγνωση του υπομνήματος) [...] επομένως η απόβαση των άλλων μεραρχιών θα απαιτούσε τουλάχιστον δύο μήνες. Αυτό, υπό τον όρο πως ο καιρός θα είναι ευνοϊκός, πως δεν θα υπάρχουν παύσεις λόγω των συνθηκών της θάλασσας και πως ο εχθρός θα μας επιτρέψει να το κάνουμε. Συμπέρασμα: με βάση τις εκτιμήσεις σχετικά με την έλλειψη λιμενικών εγκαταστάσεων*

<sup>31</sup> Η απόβαση στην Κέρκυρα ήταν προγραμματισμένη για τις 28 Οκτωβρίου.

στις περιοχές απόβασης και τη συσχέτιση των αεροναυτικών δυνάμεων, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το Πολεμικό Ναυτικό δεν μπορεί να εξασφαλίσει την αμεσότητα και την επιτυχία μιας σημαντικής απόβασης στρατευμάτων στον τομέα της Πρέβεζας. Αντιθέτως, θα μπορούσε να συμβάλει στον ανεφοδιασμό των εν λόγω μονάδων με παράκτιες μεταφορές, παρόμοιες με εκείνες που έχουν πραγματοποιηθεί εδώ και καιρό. Στγος Ροάτα: Ανεφοδιασμό μόνο ... Όταν αναφέρετε αυτές τις δυσκολίες για την Πρέβεζα, δυσκολίες όχι για την απόβαση αλλά τακτικές δυσκολίες, θεωρείτε ότι έχετε ήδη τη Λευκάδα, την Κεφαλληνία και τη Ζάκυνθο στα χέρια σας;

Νχος Σομίγι: Όχι, μετά την Κέρκυρα θα πρέπει να γίνει η αποστολή στη Λευκάδα. Προς το παρόν δεν υπάρχουν πολλά μέσα.

Στγος Ροάτα: Ανεξάρτητα από την απόβαση αυτή, όταν αυτά τα στρατεύματα από την περιοχή της Άρτας κινηθούν προς την Αθήνα, μια φάλαγγα με τις σημαντικότερες δυνάμεις πρέπει να ακολουθήσει την ακτή. Και ο ανεφοδιασμός πώς θα φτάσει;

Νχος Σομίγι: Το αποκλείω εντελώς, γιατί θα υπάρχουν αγγλικές ναυτικές δυνάμεις που θα μας εμποδίσουν.

Στγος Ροάτα: Με δεδομένο αυτό, μπορούμε να εκτελέσουμε την επιχείρηση της Ηπείρου και της Τσαμουριάς, υπό καθαρά στρατιωτικό, χερσαίο πρίσμα. Δεν προσφέρει δυσκολίες ακόμη και αν οι δυνάμεις είναι λίγο μεγαλύτερες, αλλά θα πρέπει να είναι σαφές ότι μόλις φτάσουμε στη λιμνοθάλασσα της Άρτας [ενν. τον Αμβρακικό κόλπο, Σ. τ. Σ.] θα χρειαστεί πολύς χρόνος πριν συνεχίσουμε.

Στρχης Μπαντόλιο: Για να συνεχίσετε, πρέπει να αποβιβαστείτε στον Αιολώνα, να κάνετε πορεία με τα πόδια και να φτάσετε μέχρι εκεί.

Στγος Ροάτα: Τότε, θα μπορούσαν να ξεκινήσουν τις επιχειρήσεις, αφού οι μεραρχίες θα έχουν ήδη αποβιβαστεί.

Στρχης Μπαντόλιο: Αυτό λέω. Τώρα, θέλησα να σας ακούσω, γιατί θα προτείνω στον Ντούτσε μια συνάντηση των αρχηγών Γενικών Επιτελείων για να του υποβληθεί ακριβώς η εκτίμηση της κατάστασης, δεδομένου ότι τα στοιχεία που παρέχονται από αυτούς που πρέπει να διευθύνουν αυτήν την επιχείρηση δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. Μια επιχείρηση που –επαναλαμβάνω– ακούγοντας την ανάπτυξη της από τον στρατηγό<sup>32</sup> που ήταν υπεύθυνος για τη μελέτη αυτή και υποθέτοντας ότι είχε αξιωματικούς του Ναυτικού να συμβουλευτεί για την απόβαση στην Πρέβεζα, νόμιζα ότι ήταν πραγματοποιήσιμη. Μόλις θα είχαμε αποβιβαστεί στην Πρέβεζα αυτή θα μετατρεπόταν σε ναυτική βάση και η πορεία προς την Αθήνα δεν θα παρουσίαζε ιδιαίτερες δυσκολίες. Εάν αυτή η πιθανότητα

<sup>32</sup> Αναφέρεται στον Βισκόντι Πράσκα.

*δεν υφίσταται, είναι ανώφελο να μπλέξουμε στην Ήπειρο, αν δεν έχουμε από πίσω τις απαραίτητες δυνάμεις για να μπορέσουμε να διασπάσουμε. Έχοντας πίσω μας έναν καλό πυρήνα μεραρχιών, σημαίνει ότι η κατάσταση θα μπορούσε να επιλυθεί πιο γρήγορα και στη συνέχεια να προχωρήσουμε προς την Αθήνα. Αυτή είναι η κατάσταση.*<sup>33</sup>

Έχοντας συνειδητοποιήσει πως η σχεδίαση ήταν λανθασμένη, πως βασιζόταν σε ανυπόστατα δεδομένα και κυρίως πως το Ναυτικό δεν μπορούσε να πραγματοποιήσει την απόβαση στους αναμενόμενους χρόνους, αλλά ούτε να εγγυηθεί τον ανεφοδιασμό των μονάδων που θα κατευθύνονταν προς την Αθήνα και πως πρακτικά το σχέδιο Βισκόντι Πράσκα ήταν μη πραγματοποιήσιμο, ο Μπαντόλιο συνεχίζει, υποστηρίζοντας την άποψη πως η επίθεση στην Αλβανία θα έπρεπε να ξεκινήσει μόνο όταν ήταν διαθέσιμες όλες οι δυνάμεις:

*Μπαντόλιο: Σας λέω ειλικρινά πως δεν μπορώ να σας αναπτύξω την πολιτική σημασία του θέματος, επειδή δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητά μου και ποτέ δεν εισβάλλω στον τομέα άλλων. Ο Ντούτσε έκρινε και δήλωσε πως η κατάληψη της Ελλάδας είναι θέμα ύψιστης σημασίας για αυτόν. Δεν υπάρχουν λοιπόν περιθώρια συζήτησης. Μόνο που αυτές οι δυσκολίες μας αναγκάζουν να επιστρέψουμε στο αρχικό σχέδιο που μελετήθηκε από το Γενικό Επιτελείο, δηλαδή στην αποβίβαση [στην Αλβανία, Σ. τ. Σ.] όλων των δυνάμεων με τα μέσα τους και στη συνέχεια δράση, η οποία πρέπει να είναι άμεση, γιατί ο τοπικός διοικητής θα έχει ήδη στη διάθεσή του όλα τα στρατεύματα και ο μόνος χρόνος που θα απαιτηθεί θα είναι ο απαραίτητος χρόνος για τη μάχη και για την κάλυψη των αποστάσεων. [...] Αν είχαμε εκεί και τις 16 μεραρχίες μας θα μπορούσαμε να ξεκαθαρίσουμε την κατάσταση σε 15-20 μέρες, έναν μήνα. Ξεκινώντας πριν, τους βάζουμε σε συναγερμό και θα δεχτούμε όλες τις ελληνικές και αγγλικές αντιδράσεις. Νομίζω πως δεν υπάρχουν αντιρρήσεις πάνω σε αυτό.*  
*Νχος Καβανιάρι: Νομίζω πως δεν είναι ασφαλές να συνδέσουμε την επιτυχία των χερσαίων επιχειρήσεων με το ενδεχόμενο απόβασης στην Άρτα.*  
*Μπαντόλιο: Αν η απόβαση στην Άρτα ήταν εφικτή, έχοντας ήδη φτάσει τα στρατεύματά μας κοντά στην Άρτα, θα μπορούσαμε να το δοκιμάσουμε, γιατί θα εξοικονομούσαμε χρόνο, αλλά από τη στιγμή που δεν υπάρχουν αυτές οι συνθήκες δεν μπορούμε να δοκιμάσουμε επιχειρήσεις μεγαλύτερης ακτίνας.*<sup>34</sup>

<sup>33</sup> USSME 1983a, 97-99.

<sup>34</sup> USSME 1983a, 101-102.

Τα πράγματα κάθε άλλο παρά απλά ήταν. Ο Μπαντόλιο αναγνωρίζοντας τα ελαττώματα του ιταλικού σχεδίου αλλά και της ίδιας της σχεδίασης, αποφασίζει να ζητήσει μια συλλογική συνάντηση με τον Μουσολίνι και με όλα τα επιτελεία, για να συζητηθεί μια σημαντική αναβολή. Όμως, όταν αμέσως μετά θα συναντηθεί με τον Τσιάνο, τον «κακό δαίμονα αυτής της εκστρατείας», όπως θα τον ονομάσει,<sup>35</sup> για να του ζητήσει να προετοιμάσει τη συνάντηση, θα υποστεί την αρνητική επιρροή του γαμπρού του Μουσολίνι, ο οποίος θα ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους, κάνοντας λόγο για επικείμενη επέμβαση της Βουλγαρίας και για μια (ανύπαρκτη) πέμπτη φάλαγγα με νήματα που έφταναν μέχρι τα μέλη της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία θα έριχνε την κυβέρνηση και θα έσπρωχνε την Ελλάδα στην αγκαλιά της Ιταλίας.<sup>36</sup> Αργότερα την ίδια μέρα θα μιλήσει και με τον Σόντου<sup>37</sup> και θα κάνει νύξη για παραίτηση αν δεν αναθεωρούνταν η απόφαση για πόλεμο.<sup>38</sup>

Έτσι, στις 18 Οκτωβρίου ο Μπαντόλιο εγκαταλείπει την ιδέα για σύσκεψη Αρχηγών Επιτελείων παρουσία του Μουσολίνι και πηγαίνει μόνος του στο Palazzo Venezia. Και εκεί μαλακώνει οικτρά. Ο Τσιάνο και ο Σόντου τον είχαν ήδη προλάβει ενημερώνοντας τον Μουσολίνι και ο πρώτος σημειώνει:

*Αναφέρω τα πάντα στον Ντούτσε που έχει ήδη πολύ κακή διάθεση εξαιτίας της υπόθεσης Γκρατσιάνι.<sup>39</sup> Έχει μια βίαιη έκρηξη θυμού και λέει πως θα πάει στην Ελλάδα αυτοπροσώπως «για να δώ την απίστευτη ατίμωση των Ιταλών που φοβούνται τους Έλληνες». Σκοπεύει να προελάσει με οποιοδήποτε κόστος και αν ο Μπαντόλιο υποβάλλει παραίτηση θα τη δεχτεί αμέσως. Αλλά ο Μπαντόλιο όχι μόνο δεν παρουσίασε παραίτηση, αλλά ούτε επανέλαβε στον Μουσολίνι αυτά που μου είπε χθες. Πράγματι, ο Ντούτσε αναφέρει πως ο Μπαντόλιο επέμενε μόνο για λίγες μέρες αναβολής, τουλάχιστον δύο.<sup>40</sup>*

Οι ευθύνες των Βισκόντι Πράσκα, Τσιάνο και Μπαντόλιο είναι τεράστιες. Ο δε βαθμός συναίνεσης του Μπαντόλιο στις αποφάσεις που του σέρβιραν, ακατανόητος.

<sup>35</sup> BADOGLIO 1946, 50.

<sup>36</sup> MONTANARI 2007, 353.

<sup>37</sup> Στρατηγός Ubaldo Soddu (1883-1949). Υφυπουργός Στρατιωτικών και υπαρχηγός Ανώτατου Αρχηγείου, στις 9.11.1940 θα αντικαταστήσει τον Βισκόντι Πράσκα.

<sup>38</sup> C.I.S.M. 1991, 199.

<sup>39</sup> Ο Μουσολίνι ήταν εκνευρισμένος με τον Ροντόλφο Γκρατσιάνι, διοικητή των ιταλικών δυνάμεων στη Β. Αφρική, γιατί παρά τις συνεχείς παροτρύνσεις του Μουσολίνι για έναρξη προέλασης προς την Αίγυπτο, ο Γκρατσιάνι καθυστέρουσε, ζητώντας συνεχώς αναβολές μηνών για να προετοιμαστεί.

<sup>40</sup> CIANO 1946a, 316 (καταχώρηση 18.10.1940).

### Εισβολή

Στις 28 Οκτωβρίου ξεκινά η εισβολή. Στο δεξί σκέλος της ιταλικής παράταξης βρίσκεται το Παράκτιο Συγκρότημα του υποστράτηγου Κάρλο Ριβόλτα.<sup>41</sup> Αποτελείται από το 3<sup>ο</sup> Σύνταγμα Γρεναδιέρων<sup>42</sup> (3.082 άνδρες και 4 πυροβόλα), από δύο συντάγματα Ιππικού (Lancieri di Aosta και Lancieri di Milano), από μία ομάδα (gruppo) πυροβόλων 105/28 και μία των 77/13, δανεισμένες από την «Parma», από δύο πυροβολαρχίες των 65/17 ρυμουλκούμενες από ημιόνους. Συνολικά παραπάνω από 5.000 άντρες με τρόφιμα για 5 μέρες. Τέλος, υπήρχαν και κάποιες εκατοντάδες Αλβανών εθελοντών. Ξεκινώντας από την Κονίσπολη, αποστολή του Παράκτιου Συγκροτήματος θα είναι η προώθηση σε 3 φάλαγγες, με τους εξής στόχους (Εικ. 3).<sup>43</sup>

Σύνταγμα Lancieri di Aosta: Πρέβεζα (ελισσόμενο κατά μήκος της ακτής).

Σύνταγμα Lancieri di Milano: Άρτα.

Σύνταγμα Γρεναδιέρων: Λούρος-Φιλιπιάδα.

Κάθε σύνταγμα ενεργούσε αυτόνομα, γι' αυτόν τον λόγο το Συγκρότημα δεν είχε μια πραγματική διοίκηση αλλά μόνο έναν διοικητή με ολιγάριθμο προσωπικό στη διάθεσή του.<sup>44</sup> Όταν θα έφτανε το κάθε σύνταγμα στον προορισμό του, είχε διαταγή να εμποδίσει το πέρασμα των ελληνικών δυνάμεων και να διευκολύνει την απόβαση των φίλιων δυνάμεων στην Πρέβεζα.<sup>45</sup> Βασική προϋπόθεση ήταν η κάλυψη και η υποστήριξη του Συγκροτήματος από το Βασιλικό Ναυτικό, το οποίο θα ήταν παρόν λόγω της επιχείρησης κατάληψης της Κέρκυρας.

Τη νύχτα της 27<sup>ης</sup> Οκτωβρίου το Παράκτιο Συγκρότημα θα εκτελέσει μια επιθετική αναγνώριση κατά μήκος των συνόρων και θα τα περάσει την επόμενη ημέρα στις 7.30 το πρωί, συναντώντας ελάχιστη αντίσταση. Κινείται προς Σαγιάδα (θα φτάσει το μεσημέρι) και Σμέρτο Θεσπρωτίας. Αλλά ήδη η επιχείρηση ξεκινά με κακούς οиωνούς. Δεν θα υπάρξει προστασία και υποστήριξη από τα πυροβόλα του Ναυτικού, γιατί η απόβαση στην Κέρκυρα αναβάλλεται λόγω κακοκαιρίας και ο στόλος δεν θα βγει καν από τα λιμάνια. Έτσι, το Παράκτιο Συγκρότημα θα βρεθεί μόνο του και με το πλευρό του εντελώς εκτεθειμένο. Δεν θα μπορέσει, επίσης, ούτε να ανεφοδιαστεί διά θαλάσσης κατά την ώθησή του, κάτι που είχε προβλεφθεί, γιατί προϋπόθετε πως η Κέρκυρα θα βρισκόταν ήδη σε ιταλικά χέρια.

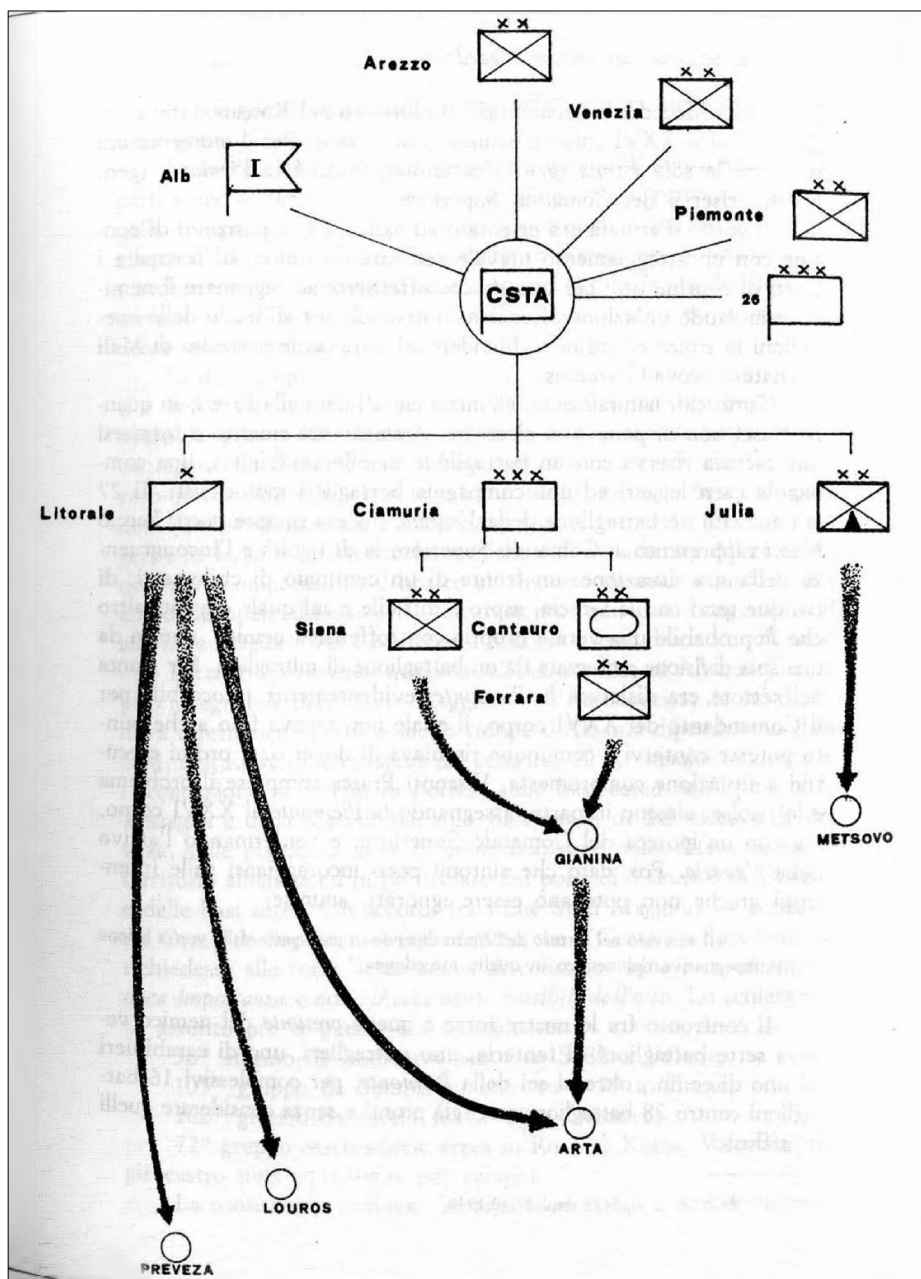
<sup>41</sup> CERVI 2013, 87. Ήδη διοικητής της συνοριακής φρουράς στην Αλβανία, η διοίκηση του Συγκροτήματος θα του ανατεθεί την τελευταία στιγμή.

<sup>42</sup> 3<sup>ο</sup> Reggimento Granatieri di Sardegna.

<sup>43</sup> GIULIVI 2020, 298-299.

<sup>44</sup> MONTANARI 1999, 112.

<sup>45</sup> MONTANARI 1999, 122.



Εικόνα 3: Η διάρθρωση της Ανώτατης Διοίκησης Στρατού Αλβανίας (CSTA) στις 26.10.1940 και οι στόχοι του Σώματος Στρατού Τσαμουριάς (MONTANARI 1999, 127)



Στην ελληνική πλευρά ο συγκεκριμένος τομέας βρισκόταν στην ευθύνη του Ανεξάρτητου Τάγματος Προκαλύψεως Φιλιατών με διοικητή τον Πρεβεζάνο Αλέξανδρο Παπαγεωργίου, τότε ταγματάρχη.<sup>46</sup> Το τάγμα αρχικά καθυστέρησε όσο μπορούσε τους Ιταλούς βορείως του Καλαμά και στη συνέχεια, βάσει σχεδίου, συμπύχθηκε με τάξη πίσω από το ποτάμι, απ' όπου στη συνέχεια άρχισε να παρενοχλεί τις ιταλικές προσπάθειες διάβασης.

Το απόγευμα της 28<sup>ης</sup> Οκτωβρίου το Παράκτιο Συγκρότημα θα φτάσει στον Καλαμά. Το ποτάμι έχει ήδη φουσκώσει, η χρήση σχεδίων αποτυγχάνει, χρειάζονται γέφυρες. Το πλάτος του ποταμού από τα αρχικά 20 μέτρα έχει φτάσει στα 70. Το βάθος (3 μέτρα) και η ελληνική παρενόχληση από την απέναντι όχθη όπου έχει οργανωθεί αμυντικά, καθιστούν το πέρασμα αδύνατο.<sup>47</sup> Στις 31 του μηνός έφιππα στοιχεία του Lancieri di Aosta και ομάδα κολυμβητών τον περνούν και δημιουργούν προγεφύρωμα.<sup>48</sup> Την ίδια μέρα το Παράκτιο Συγκρότημα θα γίνει στόχος των αντιτορπιλικών «Ψαρά» και «Σπέτσες» στην περιοχή της Σαγιάδας.<sup>49</sup> Ο κανονιοβολισμός θα διαρκέσει περίπου μισή ώρα και θα ριχτούν συνολικά 250 βολές με ακαθόριστα αποτελέσματα, λόγω κακών καιρικών συνθηκών.

Η πόλη της Πρέβεζας θα γίνει στόχος της ιταλικής αεροπορίας ήδη κατά την πρώτη ημέρα της εισβολής: «Η Αεροπορία δεν μπόρεσε να εκτελέσει εξ ολοκλήρου την προβλεπόμενη δραστηριότητα λόγω δυσμενών καιρικών συνθηκών. Ωστόσο, εκτέλεσε επανειλημμένες επιδρομές στο Τατόι, Κόρινθο, Πάτρα και Πρέβεζα. Δεν αναφέρονται απώλειες».<sup>50</sup>

### *Ο Νοέμβριος της σύγχυσης*

Εν τω μεταξύ την 1<sup>η</sup> Νοεμβρίου, αν και η κατάσταση στο μέτωπο δεν είναι ακόμα ανησυχητική (η Siena έχει φτάσει στους Φιλιάτες) και ο Βισκόντι Πράσκα δεν έχει ζητήσει ακόμα ενισχύσεις, στην Ανώτατη Διοίκηση γίνεται αισθητή η ανεπάρκεια στις μεταφορές προς την Αλβανία και η έλλειψη εφεδρειών. Αναβάλλεται η απόβαση στην Κέρκυρα και η μεραρχία Bari που θα έπρεπε να αποβιβαστεί εκεί, στέλνεται στην Αλβανία. Εκεί ο Ιταλός τοποτηρητής Ιακομόνι εμψυχώνει εν τούτοις τον ήδη ανήσυχο Βισκόντι Πράσκα, μεταφέροντάς του μήνυμα του Μουσολίνι: «Όταν θα φτάσεις στην Πρέβεζα

<sup>46</sup> Για τις δραστηριότητες του Τάγματος Φιλιατών την πρώτη ημέρα του πολέμου βλ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2016, 201-206.

<sup>47</sup> VISCONTI PRASCA 1946, 104.

<sup>48</sup> USSME 1988α, 311.

<sup>49</sup> CARR 2013, 175.

<sup>50</sup> M.A.E. 1965, 765.

θα προαχθείς σε στρατηγό και στην Αθήνα σε στρατάρχη!»<sup>51</sup> Οι ανάγκες όμως αυξάνονται, περνάει η σκέψη να αποσπάσουν για τις μεταφορές στην Αλβανία τα εμπορικά πλοία που εξυπηρετούσαν τη Β. Αφρική. Από τα πρακτικά:

*Στγος Ροάτα: Ωστόσο, η αύξηση μόνο των ατμόπλοιων δεν επιτρέπει την εντατικοποίηση των μεταφορών. Περιορίζονται από την ανεπαρκή ικανότητα εκφόρτωσης των αλβανικών λιμένων, η οποία θα αυξηθεί μόνο όταν καταληφθεί, όχι μόνο η Πρέβεζα, αλλά και ο λόφος που δεσπόζει τη θάλασσα. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι μέχρι τώρα η αύξηση των στρατευμάτων στην Αλβανία πρέπει να συνοδεύεται από αντίστοιχη αύξηση των εφοδίων, των τροφίμων, των πυρομαχικών, των καυσίμων και του ιατρικού εξοπλισμού, διότι μέχρι τις 10 Οκτωβρίου, οι διαταγές μας ήταν να διασφαλίσουμε μια αυτονομία στα εφόδια πέντε μεραρχιών που αυξήθηκαν όμως κατά τρεις την τελευταία στιγμή. Αντίθετα, τώρα τα πράγματα είναι τελείως διαφορετικά. Μαζί με τη μεταφορά στρατευμάτων πρέπει να συμπεριλάβουμε και μεταφορές εφοδίων και προμηθειών.*

*Τέλος, δεν πρέπει να λησμονούμε πως, δεδομένου ότι δεν υπάρχουν σιδηροδρομικές γραμμές στην Αλβανία, ο αριθμός των οχημάτων για γενικές υπηρεσίες πρέπει επίσης να αυξηθεί. Με τις μεταφορές άλλων μεραρχιών, σε γενικές γραμμές, θα φτάσουμε στις 10 Δεκεμβρίου. [...]*

*Στρχης Μπαντόλιο: Το πρόβλημα είναι κάθε άλλο παρά απλό. Παρακαλώ τον Σόντου να αναφέρει στον Ντούτσε ως εξής: είχαμε υποσχεθεί μια σημαντική αύξηση των φορτηγών πλοίων προς τη Β. Αφρική, για την προώθηση προς το Μάρσα Ματρούχ. Προτείνω στον Ντούτσε να σταματήσουν προς το παρόν αυτές οι αποστολές και να αποσταλούν τα πάντα στην Αλβανία. Επιπλέον, η μεραρχία Bari θα αποβιβαστεί αμέσως στην Αλβανία. Δεν θα ασχοληθούμε για τώρα με την Κέρκυρα. Αντίθετα, θα αφιερώσουμε ό,τι μπορούμε για να βοηθήσουμε τις υπηρεσίες διοικητικής μέριμνας και για να στείλουμε και άλλα στρατεύματα στην Αλβανία. Ας λάβει υπόψη του ο Ντούτσε πως, δεδομένης της εντατικοποίησης των μεταφορών αυτών, της περιορισμένης χωρητικότητας των λιμανιών και της απόστασης των λιμανιών από τις βάσεις των στρατευμάτων, ο μήνας που είχαμε προγραμματίσει για τη μεταφορά όλων όσων είναι απαραίτητα, θα πρέπει τουλάχιστον να διπλασιαστεί, παρ' όλη την καλή θέληση. Έτσι, οι τρεις μεραρχίες που αναμένονταν να σταλούν στον Κόλπο της Άρτας για το δεύτερο άλμα, θα αναχωρήσουν στα τέλη Δεκεμβρίου.*

*Νχος Σομίγι: Σχετικά με την απόβαση στην Πρέβεζα έχουμε κάποιες επιφυλάξεις, γιατί ακόμα και ο νέος υφαυλάκας μπορεί να εμφραχτεί εύκολα.*<sup>52</sup>

<sup>51</sup> Βιογραφία Sebastiano Visconti Prasca, CECINI 2016, 56.

<sup>52</sup> USSME 1983a, 107.

Την ίδια μέρα ο αντιστράτηγος Αρμελίνι θα σημειώσει στο ημερολόγιό του: «Απόλυτο χάος».<sup>53</sup> Η προώθηση σταματά, εκδηλώνεται η ελληνική αντίδραση. Στις 3 Νοεμβρίου συναντιόνται ξανά οι αρχηγοί Επιτελείων σε σύσκεψη με τον Μπαντόλιο. Συζητούν για τους προβληματισμούς στον τομέα της Κορυτσάς, για τις ενισχύσεις που βρίσκονται καθ' οδόν, για την ελληνική αντίδραση. Και ξαναέρχεται στο προσκήνιο το θέμα της Πρέβεζας. Ο Μπαντόλιο τους διαβάζει ένα υπόμνημα του Μουσολίνι και ξεκινά η συζήτηση:

*Στρχης Μπαντόλιο: Ο Ντούτσε μου έδωσε σήμερα το πρωί το υπόμνημα που θα σας διαβάσω τώρα, ώστε να δούμε πώς μπορούμε να ανταποκριθούμε στις επιχειρησιακές εντολές του.*

*«Είναι πλέον σαφές ότι η αντίσταση των Ελλήνων στην Τσαμουριά είναι ανώτερη της αναμενόμενης. Για να αποκολληθούν οι μεραρχίες που έχουν καθηλωθεί θα πρέπει να προσβάλλετε την εχθρική διάταξη από τα νότια. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί δημιουργώντας ένα προγεφύρωμα στην Πρέβεζα. Η επιχείρηση πρέπει να πραγματοποιηθεί πάραυτα για να επωφεληθούμε από την τρέχουσα περίοδο ηρεμίας στη θάλασσα και στον αέρα και σύμφωνα με τις παρακάτω λεπτομέρειες:*

*– στρατεύματα απόβασης: σύνταγμα Βερσαλιέρων ήδη έτοιμο, με φορητό οπλισμό υποστήριξης, τρόφιμα για πέντε ημέρες·*

*– το σύνταγμα να επιβιβαστεί σε πολεμικές μονάδες που με την ταχύτητά τους θα συντομεύσουν το ταξίδι και θα προστατεύσουν την απόβαση με τα πυρά τους·*

*– η απόβαση θα προστατεύεται επίσης από αεροπορικές δυνάμεις που θα έχουν σαν στόχο την ενδοχώρα της Πρέβεζας, ειδικά γύρω από την Άρτα·*

*– πλους υποβρυχίων νότια της Πρέβεζας.*

*Η άφιξη περαιτέρω δυνάμεων, συμπεριλαμβανομένων και αερομεταφερόμενων, σε αμέσως επόμενο χρόνο θα καταστήσει δυνατή την ανάπτυξη μιας γραμμής Πρέβεζας-Άρτας, η οποία θα κλονίσει τα ελληνικά στρατεύματα στην Τσαμουριά.*

*Μόλις ολοκληρωθεί το προγεφύρωμα και διαπιστωθεί η ύπαρξη κοντινών αεροδρομίων, θα εξεταστεί η χρήση του τάγματος αλεξιπτωτιστών, ήδη έτοιμοι και πρόθυμοι να δοκιμαστεί.*

*Ο αντίκτυπος της ρίψης ενός τάγματος αλεξιπτωτιστών θα μπορούσε να είναι σημαντικός στην Ελλάδα και αλλού».*<sup>54</sup>

<sup>53</sup> Ο Αντιστράτηγος Quirino Armellini (1889-1975) ήταν στενός συνεργάτης του Μπαντόλιο στην Ανώτατη Διοίκηση.

<sup>54</sup> USSME 1983a, 114.

Ο σκοπός της απόβασης στην Πρέβεζα δεν είναι πλέον η προέλαση προς την Αθήνα αλλά η δημιουργία σύγχυσης στα ελληνικά νώτα, ώστε να ανακουφιστούν οι μονάδες του μετώπου. Είναι δε χαρακτηριστικό το γεγονός πως η επιχείρηση δεν προτείνεται από τα επιτελεία αλλά υπαγορεύεται από τον Μουσολίνι, ο οποίος βέβαια δεν φημίζεται για τη στρατηγική του ικανότητα και πείρα. Και βέβαια, οι στρατιωτικοί βρίσκουν αμέσως ελαττώματα και υπερβολικά δεδομένες απλουστεύσεις σε αυτές τις προτάσεις του Μουσολίνι:

*Στρχης Μπαντόλιο: Είχαμε ήδη στη διάθεσή μας ένα σύνταγμα Βερσαλιέρων.*

*Στγος Ροάτα: Επιβιβάστηκε και αναχώρησε απόψε [για την Αλβανία, Σ. τ. Σ.].*

*Στρχης Μπαντόλιο: Οπότε δεν μπορούμε πλέον να βασιστούμε σε αυτό.*

*Στγος Ροάτα: Έχουμε έτοιμα ακόμη άλλα δύο: το 2<sup>ο</sup> στη Ρώμη και το 4<sup>ο</sup> στην Ανκόνα, επειδή είχαμε προβλέψει ότι θα χρειάζονταν ενισχύσεις και είχαμε λάβει τα απαραίτητα μέτρα. Αλλά, επιτρέψτε μου, αμφιβάλλω ιδιαίτερα για την αποτελεσματικότητα ενός συντάγματος που αποβιβάζεται στην Πρέβεζα. Τι θα κάνει εκεί;*

*Στρχης Μπαντόλιο: Τίποτα. Αφήνεται στην τύχη του.*

*Στγος Σόντου: Χρειάζονται τουλάχιστον τρία συντάγματα. Ένα είναι ήδη χαμένο από χέρι.*

*Στγος Ροάτα: Θα πρέπει να συντάξουμε μια πλήρη νηοπομπή, της οποίας αυτό θα ήταν η εμπροσθοφυλακή. Πιστεύω πως ένα σύνταγμα μόνο του εκεί θα γίνει βορά του εχθρού μέσα σε λίγες μέρες.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Αυτό είναι ένα επιχειρησιακό ζήτημα. Πώς βλέπει το Ναυτικό αυτήν τη μεταφορά;*

*Νχος Καβανιάρι: Πρέπει να το μελετήσουμε και να διαλογιστούμε καλά.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Ο Ντούτσε μου έδωσε 48 ώρες για να το επιχειρήσω.*

*Πόσος χρόνος χρειάζεται για να επιβιβαστεί ένα σύνταγμα έστω και μικρό; Από πόσους άνδρες αποτελείται ένα σύνταγμα Βερσαλιέρων;*

*Στγος Ροάτα: 1.300 άνδρες.*

*Νχος Καβανιάρι: Εάν επιτρέπετε, θα μελετήσουμε διεξοδικά το πρόβλημα. Αλλά το λέω από τώρα πως 48 ώρες είναι λίγες. Επίσης, δεν μπορούν να σταλούν πολεμικά πλοία σε μια τέτοια κατάσταση.*

*Στγος Ροάτα: Το σύνταγμα που έχει ήδη ξεκινήσει και προορίζεται για την Αλβανία θα μπορούσε να σταλεί στην Πρέβεζα, έτσι κι αλλιώς 1.300 άνδρες δεν αλλάζουν την κατάσταση. Στην Αλβανία θα μπορούσαμε να στείλουμε αμέσως μετά το ένα από τα άλλα έτοιμα συντάγματα.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Πόσος χρόνος χρειάζεται;*

*Νχος Σομίγι: Μα πού πρέπει να αποβιβαστεί;*

*Στρχης Μπαντόλιο: Στην περιοχή της Πρέβεζας, σύμφωνα με το σημείωμα*

του Ντούτσε, το ακριβές σημείο θα μου το πείτε εσείς αργότερα.

Νχος Σομίγι: Είναι περίπου 220 μίλια: θα χρειαστούν 18 έως 20 ώρες.

Στρχης Μπαντόλιο: Εάν το σύνταγμα Βερσαλιέρων αναχωρούσε από τη Ρώμη και πήγαινε να επιβιβαστεί στον Τάραντα, πόσος καιρός θα χρειαζόταν;

Στγος Ροάτα: Μπορούμε να υπολογίσουμε 24 ώρες συνολικά, αλλά πρέπει να έχουμε κατά νου πως στον Τάραντα δεν θα βρει πλοία, καθώς αυτά θα αναχωρήσουν σήμερα το απόγευμα με το σύνταγμα που έχει ήδη εν μέρει επιβιβαστεί.

Στρχης Μπαντόλιο: Και χωρίς πλοία είναι αδύνατον να γίνει απόβαση ...

Νχος Καβανιάρι: Ακριβώς, χρειάζονται επίσης διαβάθρες. Δεν μπορούν να αποβιβαστούν με πλοία και λέμβους. Πρέπει να έχουμε τη δυνατότητα να στείλουμε αποβατικά δεξαμενόπλοια,<sup>55</sup> τα οποία έχουν ταχύτητα μόνο εννέα με δέκα μίλια. Δεν νομίζω πως είναι σκόπιμο να πάρουμε ένα σύνταγμα και να το ρίξουμε στην ακτή. Θα ήταν μάλλον δύσκολο να μπει μέσα στην Πρέβεζα γιατί η σηματοδότηση έχει αφαιρεθεί, ο εκβαθυμένος υφαλαύλακας είναι 6 μέτρα [βάθους, Σ. τ. Σ.] και αρκεί να βάλουν ένα ατμόπλοιο εγκάρσια για να μη μπούμε ποτέ. Μόνο ένα ατμόπλοιο μπορεί να εισέλθει. Και επιπλέον υπάρχουν ναρκοπέδια και επομένως, πλησιάζοντας, πρέπει να προχωρήσουμε με ναρκαλιεία. Όλα αυτά είναι λεπτομέρειες που πρέπει να εναρμονιστούν για να μπορέσουμε να δούμε αν υπάρχει πιθανότητα απόβασης σε μια εχθρική ακτή, προβλέποντας αντίσταση από τη στεριά και απειλές από τη θάλασσα και τον αέρα. Όλα αυτά πρέπει να ληφθούν υπόψη για να μπορέσουμε να ενεργήσουμε με ασφάλεια.

Στρχης Μπαντόλιο: Επομένως αυτό το σύνταγμα Βερσαλιέρων που επιβιβάστηκε ήδη στο Μπάρι το αφήνουμε να φύγει.

Στγος Ροάτα: Εκτός αν είναι δυνατόν να το κάνουμε να συναντηθεί με τη συνοδεία νότια της Σάντα Μαρία ντι Λέουκα,<sup>56</sup> στη διαδρομή προς Πρέβεζα.

Νχος Καβανιάρι: Ναι, αλλά δεν είναι το ίδιο πράγμα με το να επιβιβάσουμε ένα σύνταγμα στο Μπάρι και να το φέρουμε στο Δυρράχιο, όπου αυτά τα πλοία εισέρχονται και πλευρίζουν στην προβλήτα και αποβιβάζουν, ή που χρησιμοποιούν καϊκια αν δεν μπορούν να αποβιβάσουν απευθείας. Για την Πρέβεζα αυτά τα πλοία πρέπει να εξοπλιστούν κατάλληλα για να διευκολύνουν ή μάλλον για να πραγματοποιήσουν μια απόβαση.

Νχος Σομίγι: Προς το παρόν οι καιρικές συνθήκες είναι απαγορευτικές.

<sup>55</sup> Αποβατικά κλάσης Sesia. Ταξινομημένα σαν υδροφόρα αλλά στην ουσία αποβατικά, είχαν δυνατότητα μεταφοράς περίπου 1.000 ανδρών και 50 ημιόνων. Διέθεταν πρόσθιο καταπέλτη αποβίβασης 13 x 2,7 μ. ικανό να αντέξει οχήματα και ελαφρά άρματα.

<sup>56</sup> Santa Maria di Leuca, ελλην. Λευκά, το κοντινότερο με την Ελλάδα σημείο της Ιταλίας.

*Στρχης Μπαντόλιο: Κατάλαβα. Ας πάει λοιπόν το σύνταγμα στον Αυλώνα καθώς, ακόμη και αν αλλάζει πορεία, δεν κερδίζουμε χρόνο. Εν τω μεταξύ εσείς του Ναυτικού μελετήστε τη μεταφορά και την απόβαση στην Πρέβεζα.*

*Νχος Καβανιάρι: Το είχαμε ήδη σχεδιάσει λίγο, όταν αναφέρθηκε για πρώτη φορά μια πιθανή απόβαση κοντά στον κόλπο της Άρτας ή στη Πρέβεζα και το Γενικό Επιτελείο είχε αποφανθεί πως έπρεπε να αποκλειστεί η περίπτωση εισόδου στον υφαλούλακα, επειδή, όντας κανάλι βάθους έξι μέτρων και πλάτους εξήντα, δεν χρειάζεται πολύ για να τοποθετηθεί εγκάρσια ένα εμπόδιο. Είχαμε κατασταλάξει στην επιλογή μιας ακτής στα βόρεια,<sup>57</sup> αλλά πρόκειται πάντα για μια ακτή χωρίς σύνδεση με το οδικό δίκτυο. Εν πάση περιπτώσει, θα μελετήσουμε αμέσως το πρόβλημα με όλα τα δεδομένα που έχουμε στη διάθεσή μας.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Κάντε αυτήν τη μελέτη, ώστε να μπορώ να την έχω το συντομότερο δυνατό για να αναφέρω στον Ντούτσε. Ετοιμάστε μια μελέτη για δύο συντάγματα.*

*Στγος Ροάτα: Και εν τω μεταξύ να μετακινήσουμε τα δύο συντάγματα;*

*Στρχης Μπαντόλιο: Ναι.*

*Στγος Ροάτα: 2<sup>ο</sup> και 4<sup>ο</sup>. Πού;*

*Στρχης Μπαντόλιο: Στον Τάραντα.*

*Νχος Σομίγι: Εάν πρέπει να πάμε στην Πρέβεζα το Τάραντο είναι αναμφίβολα πιο κοντά.*

*Στγος Ροάτα: Θα χρησιμοποιήσετε μόνο ατμόπλοια;*

*Νχος Σομίγι: Θα χρησιμοποιήσω ό,τι είναι διαθέσιμο.*

*Στγος Ροάτα: Θα πρόσθετα και κάποια πυροβολαρχία. Τουλάχιστον των 65 χλστ.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Εξυπακούεται πως το Επιτελείο Στρατού θα μεριμνήσει να μεταφέρει το σύνταγμα Βερσαλιέρων στο Μπάρι με τον αριθμό πυροβολαρχιών που θεωρεί απαραίτητο. Το Ναυτικό να μελετήσει το πρόβλημα της μεταφοράς και απόβασης δύο συνταγμάτων, όχι μόνο ενός.*

*Νχος Σομίγι: Έξω από την Πρέβεζα;*

*Στρχης Μπαντόλιο: Όπου είναι δυνατόν, αρκεί να βρεθούν πίσω από τον εχθρό. Θα σας παρακαλούσα να έχω αυτήν τη μελέτη νωρίς το πρωί πριν τις 11, ώστε να μπορέσω να αναφέρω στον Ντούτσε.*

*Στγος Ροάτα: Επιτρέψτε μου να πω ότι δεν είμαστε σύμφωνοι με αυτήν την επιχείρηση, επειδή είμαστε ήδη ανήσυχoi για δύο άλλα μέτωπα: ένα αυτό της Ηπείρου και το άλλο, αυτό της Κορυτσάς. Πιστεύουμε ότι μετά την απόβαση αυτών των δύο συνταγμάτων θα πρέπει αμέσως να αποβι-*

<sup>57</sup> Μάλλον πρόκειται για την ακτή του Μονολιθίου, η οποία λόγω της ομαλότητας προσφερόταν για τέτοιου είδους επιχείρηση.

*βάσουμε και άλλες δυνάμεις. Και στη συνέχεια θα έχουμε άλλες, πιο σοβαρές ανησυχίες, ενώ αυτά τα δύο συντάγματα, χωρίς μέσα μεταφοράς, δεν βλέπω τι πίεση θα μπορούσαν να ασκήσουν στα νώτα.*

*Στργος Σόντου: Το ανατολικό μέτωπο έχει ήδη τακτοποιηθεί με πέντε μεραρχίες.*

*Στρχης Μπαντόλιο: Δεν είμαι αυτής της γνώμης. Πάντα όταν κινούμουν για μάχη, σεβόμουν το κριτήριο να έχω πάντα μια πλευρά ασφαλισμένη. Μόνο όταν έχετε μια πλευρά ασφαλισμένη μπορείτε να ενεργείτε άφοβα, χωρίς αυτό δεν μπορείτε να είστε ήσυχoi. Εντάξει, δεν έχω τίποτα άλλο να σας πω. Παρουσιάστε μου αυτήν τη μελέτη.<sup>58</sup>*

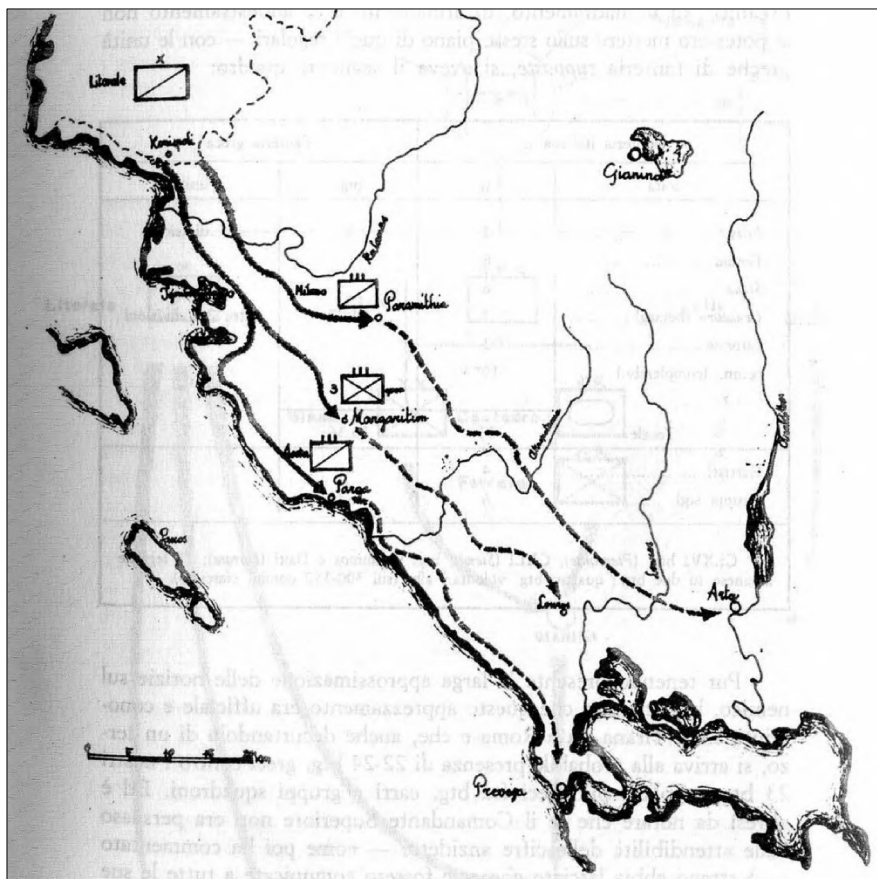
Όπως και πολλές άλλες ιταλικές επιχειρήσεις, έτσι και αυτή θα μείνει στα χαρτιά. Στις 4 Νοεμβρίου τα δύο συντάγματα Βερσαλιέρων θα λάβουν διαταγή να κινηθούν εντός 24 ωρών με προορισμό τον Τάραντα, στο πλαίσιο της «νέας» επιχείρησης «Esigenza I» (απόβαση στη Πρέβεζα). Στον Τάραντα η διαταγή ξαφνικά ακυρώνεται και τα δύο συντάγματα φεύγουν άρον-άρον για το Μπρίντζι και εκεί επιβιβάζονται για τον Αυλώνα. Η Αλβανία διψούσε για ενισχύσεις, η «Julia» κινδύνευε με αφανισμό ...

Η επιχείρηση απόβασης στην Πρέβεζα είχε ακυρωθεί λόγω της ελληνικής αντίδρασης και τα δύο συντάγματα θα παίξουν ρόλο κάλυψης των μονάδων που υποχωρούσαν στην Αλβανία. Λίγες μέρες αργότερα θα πράξουν το ίδιο για το XXV Σώμα Στρατού και ειδικά για την τεθωρακισμένη μεραρχία «Centauro». Στο τέλος του χρόνου στο 2<sup>ο</sup> Σύνταγμα θα έχουν μείνει μόνο λίγες εκατοντάδες αξιόμαχοι, ενώ με το τέλος των μαχών, τον Απρίλιο του 1941, θα έχει μόλις 13,4 % πληρότητα λόγω απωλειών. Ανάλογη μοίρα θα έχει και το 4<sup>ο</sup> Σύνταγμα.

### *Στη Θεσπρωτία*

**Ε**ν τω μεταξύ στον Καλαμά θα χρειαστούν πέντε μέρες για να φτάσει το Μηχανικό και να αρχίσει το στήσιμο γέφυρας (μια ακόμα ένδειξη έλλειψης προετοιμασίας), δουλεύοντας σχεδόν αποκλειστικά κατά τη διάρκεια της νύχτας λόγω των ελληνικών πυρών από την απέναντι όχθη. Το Παράκτιο Συγκρότημα θα καταφέρει να περάσει τον Καλαμά στις 5 Νοεμβρίου με λέμβους και γέφυρα. Η επιχείρηση θα αρχίσει στις 10 το πρωί και θα κρατήσει μέχρι το απόγευμα. Θα συναντήσει λιγότερη αντίσταση σε σχέση με αυτήν που θα συναντήσει η Siena προς το εσωτερικό, στο ύψος της Βρυσέλλας. Εκεί, η Siena θα καταφέρει να περάσει υπό την κάλυψη σφοδρού κανονιοβολισμού και καταγιστικών

<sup>58</sup> USSME 1983α, 115-118.



ΕΙΚΟΝΑ 4: Επιχειρησιακή αποστολή του Παράκτιου Συγκροτήματος  
(MONTANARI 1999, 125)

πυρών όλμων που θα φέρουν σε δύσκολη θέση το Τάγμα Φιλιατών και θα το αναγκάσουν να συμπτυχθεί. Η σύμπτυξη οφείλεται και στην πίεση που άσκησαν στο πλευρό του Τάγματος τα τμήματα του Παράκτιου Συγκροτήματος που στο μεταξύ είχαν περάσει τον Καλαμά. Όλες αυτές τις ημέρες η ιταλική αεροπορία είναι απύουσα και δεν θα προσφέρει υποστήριξη, λόγω της κακοκαιρίας (Εικ. 4).<sup>59</sup>

Από τον Καλαμά οι Ιταλοί θα αρχίσουν να κινούνται προς τα νότια και το επόμενο απόγευμα το Παράκτιο Συγκρότημα εισέρχεται στην Ηγουμενίτσα:

<sup>59</sup> Η ένταση της μάχης περιγράφεται λεπτομερώς στο ατομικό ημερολόγιο του διοικητή του Τάγματος Φιλιατών, στις 5.11.1940 «Μάχη Παραποτάμου», βλ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ 2016, 211-219.



«Τα πρώτα εισελθόντα εχθρικά τμήματα εις Ηγουμενίτσα ήσαν Αλβανικά τάγματα, τα οποία, αφού ελεηλάτησαν την πόλιν, την παρέδωσαν ακολούθως εις τας φλόγας».<sup>60</sup> Το 3<sup>ο</sup> Γρεναδιέρων την προσπερνά από τα βόρεια και κινείται προς Γραικοχώρι (6 μ. μ.) όπου ειδοποιείται να παραμείνει εκεί λόγω της ελληνικής αντίδρασης, ελέγχοντας τον δρόμο για την Ηγουμενίτσα. Το υπόλοιπο του Παράκτιου Συγκροτήματος βρίσκεται στις 7 Νοεμβρίου στην Πλαταριά, Σύβοτα και Πέρδικα. Οι ελληνικές δυνάμεις του Κατσιμήτρου συμπύσσονται πέρα από τον Αχέροντα. Το Παράκτιο Συγκρότημα ζητά ναυτική και αεροπορική υποστήριξη. Μάταια.<sup>61</sup>

Την επόμενη μέρα οι Lancieri di Milano βρίσκονται στο Μαργαρίτι και οι Lancieri di Aosta στην Παραμυθιά. Εκεί οι Αλβανοτσάμηδες τους υποδέχτηκαν με ζητωκραυγές και επιδόθηκαν σε καταστροφές και πυρπολήσεις κτηρίων και καταστημάτων.<sup>62</sup>

Από 7 έως 10 Νοεμβρίου ολοκληρώνεται η ελληνική σύμπτυξη πέρα από τον Αχέροντα, αλλά ταυτόχρονα εξαντλείται και η ιταλική επίθεση. Αν και το Παράκτιο Συγκρότημα έχει ακόμα κάποια περιορισμένα περιθώρια κίνησης,<sup>63</sup> ωστόσο πρέπει να ευθυγραμμιστεί με το υπόλοιπο μέτωπο που συναντά προβλήματα. Συνεπώς, στις 7 Νοεμβρίου η Διοίκηση Αλβανίας διατάζει τον υποστράτηγο Ριβόλτα να σταματήσει το 3<sup>ο</sup> Γρεναδιέρων στην Πλαταριά και να επιτρέψει μόνο μια προώθηση με αποστολή ανίχνευσης στα άλλα συντάγματα.<sup>64</sup>

Μέχρι τη 10<sup>η</sup> Νοεμβρίου κάποια έφιππα τμήματα είχαν εισχωρήσει βαθιά στο ελληνικό έδαφος και ορισμένες περίπολοί τους είχαν φτάσει μέχρι τον Βουβοπόταμο.<sup>65</sup> Αλλά αυτό θα είναι και το βαθύτερο σημείο της ιταλικής διείσδυσης. Δεν θα πάνε παραπέρα, η Πρέβεζα βρίσκεται ακόμα πολύ μακριά. Ο Τσιάνο στο ημερολόγιό του απλοποιεί και υπερβάλλει, διατηρώντας πάντα την αλαζονεία του: «Μια επιθετική προώθηση του ιππικού μας έφτασε πολύ χαμηλά, λίγα χιλιόμετρα από την Πρέβεζα και δεν συνάντησε αντίσταση. Αυτό αποδεικνύει ότι οι Έλληνες δεν έχουν παρά ένα τσόφλι δυνάμεων και αν το τσακίσουμε θα μπούμε εύκολα».<sup>66</sup>

Η πραγματικότητα όμως θα είναι διαφορετική. Την ίδια μέρα στη Ρώμη, η σύσκεψη Μουσολίνι με τους αρχηγούς Επιτελείων θα είναι αποκαλυπτική

<sup>60</sup> ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ χ.χ., 50.

<sup>61</sup> Αξίζει να σημειωθεί πως όσο αφορά στις επικοινωνίες το Παράκτιο Συγκρότημα ήταν εντελώς αποκομμένο, χωρίς ενσύρματη σύνδεση και ασύρματους. Επικοινωνούσε αποκλειστικά με περιστέρια και αγγελιοφόρους, πρβλ. GHIGI 1950, 363.

<sup>62</sup> ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ 1999, 42.

<sup>63</sup> Δεν υπήρχαν πλέον οι προϋποθέσεις του ανεφοδιασμού και της υποστήριξης από το Ναυτικό.

<sup>64</sup> MONTANARI 1999, 170.

<sup>65</sup> USSME 1988b, 351.

<sup>66</sup> CIANO 1946a, 321 (καταχώρηση 10.11.1940).

και δραματική.<sup>67</sup> Πρακτικά, ο Μουσολίνι ομολογεί πως οι προβλέψεις του Βισκόντι Πράσκα ήταν λανθασμένες (24 ώρες πριν τον είχε αντικαταστήσει με τον Σόντου, δίνοντάς του μια σύντομη διοίκηση Στρατιάς πριν τον θέσει σε οριστική διαθεσιμότητα), ομολογεί πως οι δυνάμεις είναι ανεπαρκείς, πως η πρόσφατη αναδιοργάνωση του Στρατού<sup>68</sup> με τη δημιουργία δυαδικών μεραρχιών<sup>69</sup> ήταν λανθασμένη και πως θα έπρεπε να ξαναγίνουν τριαδικού τύπου με 9 τάγματα η καθεμία. Εξαγγέλλει την αποστολή 9 νέων τριαδικών μεραρχιών στην Αλβανία και τη μετακίνηση άλλων τριών στην Απουλία, σαν εφεδρεία. Όλα αυτά θα έπρεπε να είναι έτοιμα για τις 5 Δεκεμβρίου, ημερομηνία μιας νέας, υποθετικής επίθεσης.

Σε αυτήν τη σύσκεψη ο Μπαντόλιο δεν χάνει την ευκαιρία (επιτέλους, θα λέγαμε) να θυμίσει κατάμουτρα στον Μουσολίνι τις επιφυλάξεις και τις αμφιβολίες που είχε προβάλλει τον Οκτώβριο στη γνωστή σύσκεψη της 15<sup>ης</sup>. Προσθέτει, επίσης, πως δεν ήταν δυνατόν να γίνει επίθεση στις 5 Δεκεμβρίου, εκτός και αν ήθελαν να επαναλάβουν τα προηγούμενα λάθη. Αυτή η αντίδραση του Μπαντόλιο έρχεται πλέον καθυστερημένα, δεν μπορεί να του συγχωρεθεί η μέχρι τότε υποχωρητικότητα. Τώρα ήταν πλέον αργά, είχε φανεί η ιταλική «γύμνια» και το κεφάλαιο των ψευδαισθήσεων είχε κλείσει, αφήνοντας τη θέση του σε ένα νέο κεφάλαιο, αυτό των έκτακτων μέτρων για να σωθεί η κατάσταση και για να αποφευχθεί ο πανικός.

Εν τω μεταξύ ο Βισκόντι Πράσκα, φρέσκος διοικητής της νεοσύστατης XI Στρατιάς, βλέποντας την επιτυχία του Παράκτιου Συγκροτήματος που είχε προωθηθεί πέρα από τον Καλαμά και πιστεύοντας ακόμα πως μπορεί να σώσει την κατάσταση, προτείνει στον Σόντου την αποστολή όλων των νέων αφίξεων στον παράκτιο τομέα, ώστε να ασκηθεί από αυτήν την κατεύθυνση πίεση προς τα Ιωάννινα. Δύο μέρες αργότερα θα δεχτεί τη ψυχρολουσία από τον Σόντου:

*Οι ενέργειες των δύο συνταγμάτων ιππικού ήταν πραγματικά λαμπρές, αλλά φυσικά πρέπει να ερμηνευθούν με την πραγματική τους σημασία. Πρέπει να παραμείνουμε στην πραγματικότητα. Όλες οι ενέργειες που υποδεικνύετε Εσείς είναι εξαιρετικές, αλλά δεν είναι οι κατάλληλες ενέργειες που θα επιλύσουν τις επιχειρήσεις [...]. Οι αυτοσχέδιες ενέργειες, η περιστασιακή χρήση των δυνάμεων, δεν έχουν και δεν θα έχουν ποτέ καλό αποτέλεσμα. [...] Στην ουσία, παρατηρώ μια θεμελιώδη διαφορά αντίληψης σε σχέση με τις προθέσεις μου: ως εκ τούτου σας προσκαλώ να δηλώσετε ρητά εάν θέλετε ή όχι να συνεργαστείτε με πλήρη ταύτιση απόψεων.<sup>70</sup>*

<sup>67</sup> USSME 1988b, 356.

<sup>68</sup> Αναδιοργάνωση Pariani του 1938.

<sup>69</sup> Η δυαδική μεραρχία αποτελούνταν από δύο και η τριαδική από τρία συντάγματα.

<sup>70</sup> CERVI 2013, 119.

Ο Βισκόντι Πράσκα δεν θα προλάβει να απαντήσει. Μέσα σε 48 ώρες θα κληθεί στην Ιταλία και θα τον διαδεχθεί ο Τζελόζο.

Ωστόσο, ο Μουσολίνι δεν ξεχνά την Πρέβεζα. Στις 13 Νοεμβρίου, εν μέσω ελληνικής αντεπίθεσης, κοινοποιείται διαταγή του Μουσολίνι,<sup>71</sup> με την οποία διατάζει τη μετακίνηση νοτίως της Φότζια των τριών εφεδρικών μεραρχιών που θα έπρεπε να αποβιβαστούν στην Πρέβεζα. Εν τω μεταξύ την προηγούμενη νύχτα οι Άγγλοι είχαν επισκεφθεί τον Τάραντα ...<sup>72</sup>

Αλλά και στις 17 Νοεμβρίου, επίσης, την ημέρα που ο Μουσολίνι θα καλέσει τον στρατηγό Τζελόζο για να του ανακοινώσει πως τον ονόμαζε αντικαταστάτη του Βισκόντι Πράσκα, θα τον δεχτεί με τα εξής λόγια: «Σας εμπιστεύομαι τη διοίκηση της XI<sup>ης</sup> Στρατιάς στην Ήπειρο, η οποία θα έχει επιθετική αποστολή: στόχοι η Πρέβεζα και τη διώρυγα της Κορίνθου. Αποφασιστική επίθεση! Το απαιτεί η τιμή του Στρατού!»<sup>73</sup> Προφανώς ο Μουσολίνι φαίνεται πεπεισμένος πως η δύσκολη στιγμή πέρασε και πως η Ιταλία θα ήταν σε θέση να αναλάβει εντός ημερών επιθετική πρωτοβουλία.

Η ελληνική στρατιωτική ηγεσία αντιλαμβανόταν πως ο κίνδυνος αποβίβασης των Ιταλών στην Πρέβεζα ήταν συνεχής και πραγματικός. Ειδικά στο Μονολίθι, όπου η παραλία ήταν ιδανική για στρατιωτική απόβαση. Γι' αυτό, τις πρώτες ημέρες του πολέμου τις θέσεις που κατείχε στο Κανάλι το πρώτο τάγμα του 24<sup>ου</sup> Συντάγματος της Πρέβεζας, τις κατέλαβε τάγμα του 10<sup>ου</sup> Συντάγματος Κερκύρας με διοικητή τον Σταύρο Κατσαρό. Η γραμμή άμυνας του μετώπου σε όλο το πλάτος του νομού Θεσπρωτίας ανατέθηκε στα δύο τάγματα του 24<sup>ου</sup> Συντάγματος. Οι μονάδες αυτές παρέμειναν στις θέσεις τους μέχρι το τέλος του πολέμου.<sup>74</sup>

Η κατάσταση στην Αλβανία επιδεινώνεται. Από τις 15 Νοεμβρίου οι μεραρχίες Siena, Ferrara και Centauro αναδιπλώνουν, το κέντρο της διάταξης απειλείται, η αριστερή πλευρά στέκει με δυσκολία (Εικ. 5). Το Παράκτιο Συγκρότημα καλύπτει τη Siena και στις 18 μετακινείται πλέον πίσω από τον Καλαμά, ανατινάζοντας τις γέφυρες. Ο δρόμος της υποχώρησης θα είναι μακρύς και θα κρατήσει αδιάκοπα για όλο τον Νοέμβριο: Καλαμάς, Σαγιάδα, Κονίσπολη, Άγιοι Σαράντα, Δέλβινο ...<sup>75</sup>

Αλλά ουσιαστικά πέρα από τον Καλαμά το Παράκτιο Συγκρότημα παύσει επιχειρησιακά να υφίσταται σαν ανεξάρτητη οντότητα και διαμελίζεται, μπαλώ-

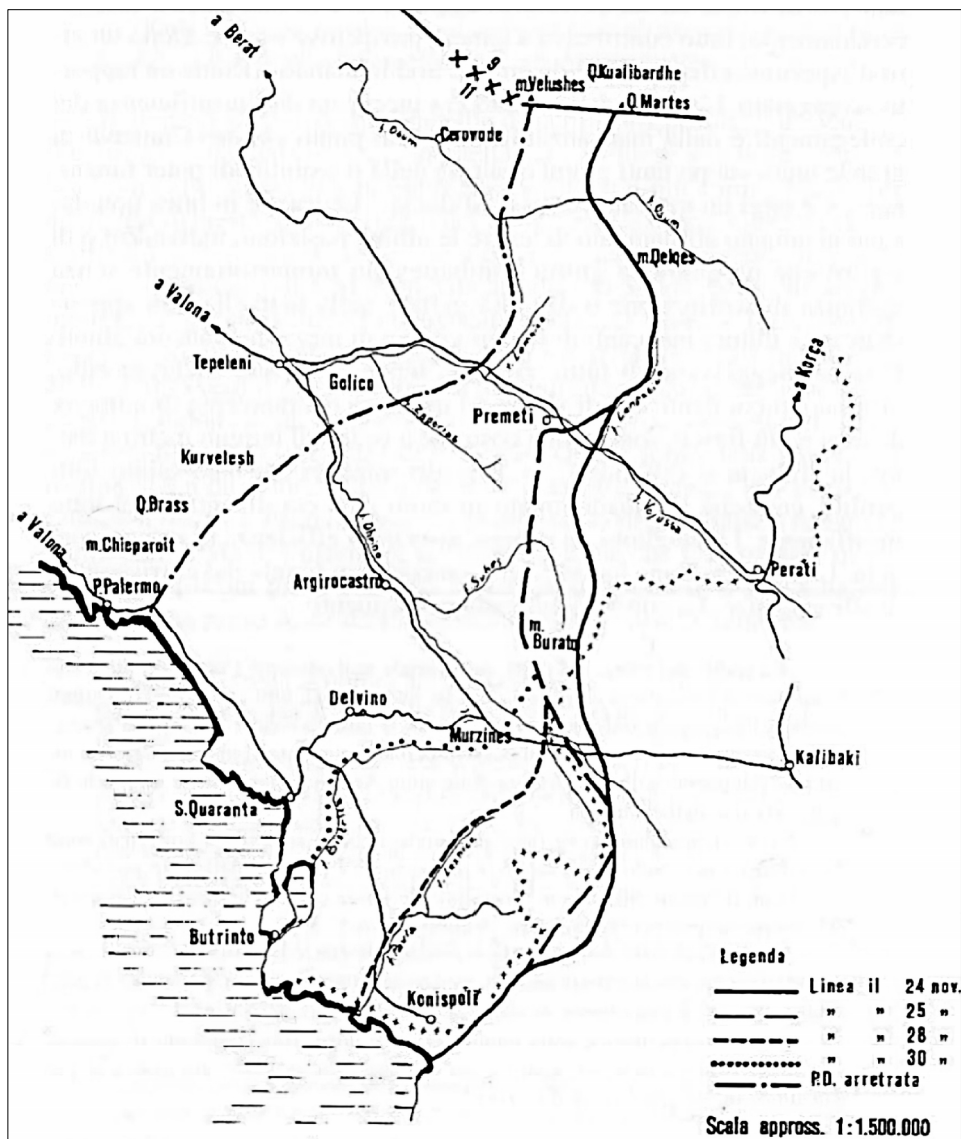
<sup>71</sup> USSME 1988c, 159.

<sup>72</sup> Πρόκειται για τη λεγόμενη «νύχτα του Τάραντα», όταν μια επίθεση που πραγματοποιήθηκε από βρετανικά τορπιλοπλάνα προξένησε σοβαρό πλήγμα στον ιταλικό στόλο, αχρηστεύοντας τρία από τα συνολικά πέντε θωρηκτά του.

<sup>73</sup> Μαρτυρία του στρατηγού Τζελόζο, βλ. MONTANARI 1999, 208.

<sup>74</sup> ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 225.

<sup>75</sup> BASSETTI 2010, 68.



ΕΙΚΟΝΑ 5: Αναδίπλωση XI<sup>ης</sup> Στρατιάς (24-30.11.1940)  
(MONTANARI 2007, 380)

νοντας τις ανάγκες του μετώπου.<sup>76</sup> Θα ανασυσταθεί λίγο αργότερα, ενσωματωμένο στη Siena, σε αμυντική πλέον διάταξη.

*18 Νοεμβρίου 1940*

*Ανώτατη Διοίκηση – Διαβιβάσεις και Αιτήσεις Εξαρτώμενων Αρχηγείων*

*α) Το Ιδιαίτερο Γραφείο Υπουργού Αμύνης διαβιβάζει αντίγραφο φύλλου αρ. 155151, με το οποίο ανακοινώνει στο Γενικό Επιτελείο Στρατού τις κάτωθι αποφάσεις του Ντούτσε:*

*[...]*

*Το ταχύ Σώμα Στρατού πρέπει να αποβιβαστεί στην Πρέβεζα μετά την κατάληψή της, συγκροτώντας εφεδρεία.<sup>77</sup>*

Τρεις μέρες αργότερα το Γενικό Επιτελείο Στρατού απαντά πως βρίσκεται υπό μελέτη σχέδιο χρήσης ενός ταχέος Σώματος Στρατού αποτελούμενο από 3 μεραρχίες και βοηθητικά τμήματα, για τις επιχειρήσεις κατά της Ελλάδας. Η συγκεκριμένη Μεγάλη Μονάδα<sup>78</sup> θα έπρεπε να επιχειρήσει απόβαση στην Πρέβεζα «όταν η πορεία των επιχειρήσεων στην Ήπειρο το καθιστούσε ευνοϊκό».<sup>79</sup>

Αλλά για την ώρα η πορεία κάθε άλλο παρά ευνοϊκή ήταν, η Κορυτσά θα έπεφτε την επόμενη μέρα. Η κρίση στον τομέα της Μακεδονίας θα έχει επιπτώσεις σε όλη την ιταλική διάταξη μέχρι τη Θεσπρωτία, αναγκάζοντας τη δεξιά πλευρά να ευθυγραμμιστεί και να αναδιπλωθεί στη γραμμή των συνόρων. Οι ελληνικές δυνάμεις του υποστράτηγου Λιούμπα διαβαίνουν τον Καλαμά. Η ιταλική υποχώρηση (έως και 50 χιλιομέτρων) θα πικράνει τον Μουσολίνι και η πίκρα θα γίνει εντονότερη όταν την επόμενη μέρα θα παραλάβει μια επιστολή από τον Χίτλερ, στην οποία ο Φύρερ επέπληττε διπλωματικά τον Ντούτσε για τη λανθασμένη επιλογή της χρονικής περιόδου για την εισβολή και του απαριθμούσε μια σειρά αρνητικών επιπτώσεων στα Βαλκάνια, σε περίπτωση ιταλικής αποτυχίας.<sup>80</sup>

Στις 24 Νοεμβρίου πρώην τμήματα του Παράκτιου Συγκροτήματος (από το 3<sup>ο</sup> Γρεναδιέροι και Lancieri di Milano) και της μεραρχίας Siena στέλνονται να εξουδετερώσουν το άτυχο απόσπασμα Λαντζίδη που είχε αποβιβαστεί στο Βουθρωτό την προηγούμενη.<sup>81</sup>

<sup>76</sup> Ήδη από τις 9 Νοεμβρίου η Siena είχε αναλάβει τη διοίκηση του Συγκροτήματος, βλ. VISCONTI PRASCA 1946, 142.

<sup>77</sup> USSME 1988b, 399.

<sup>78</sup> *Grande Unità* (G. U.).

<sup>79</sup> USSME 1988b, 417.

<sup>80</sup> M.A.E. 1986, 145. Επιστολή Χίτλερ προς Μουσολίνι της 20.11.1940.

<sup>81</sup> Το απόσπασμα του λοχαγού Λαντζίδη ήταν ένας ενισχυμένος λόχος της Στρατιωτικής Διοίκησης

Στις 28 Νοεμβρίου, το Γενικό Επιτελείο Ναυτικού κοινοποιεί τη μελέτη σχετικά με τη μεταφορά διά θαλάσσης του Σώματος Στρατού και την απόβαση του στην περιοχή της Πρέβεζας.<sup>82</sup> «Απαιτούμενος χρόνος: 44-55 ημέρες». Οι χρόνοι δεν θα είναι καθόλου σύντομοι ... Την ίδια μέρα ο Μπαντόλιο αποφασίζει:

*Ανώτατη Διοίκηση – Εντολές και διαταγές*

[...] Η απόβαση στην Κέρκυρα δεν είναι επικείμενη και ίσως μη πιθανή. Αποκτά σημασία η απόβαση στην Πρέβεζα: όταν σταθεροποιηθεί η κατάσταση στο αλβανικό μέτωπο, εκτός από το Σώμα Στρατού θα πρέπει να λάβουν μέρος 15 τάγματα Μελανοχιτώνων και ένα τάγμα του *San Marco*.<sup>83</sup>

Αλλά παρά την ιταλική αισιοδοξία, ή μάλλον ελπίδα, η κατάσταση δεν σταθεροποιείται, η επιχείρηση ματαιώνεται:

*2 Δεκεμβρίου*

*Ανώτατη Διοίκηση – Εντολές και διαταγές*

Σας ενημερώνουμε πως ο Ντούτσε αποφάσισε να ματαιώσει τις επιχειρήσεις στην Κέρκυρα και την Πρέβεζα. Οι μελέτες θα πρέπει να ολοκληρωθούν, γιατί, μόλις το επιτρέψει η κατάσταση, θα εκτελεστεί η μία ή η άλλη (αυτή της Πρέβεζας με μειωμένη οργανική δύναμη).<sup>84</sup>

Σαν συνέπεια, πέντε μέρες αργότερα το Γενικό Επιτελείο Στρατού απαντά πως συνεχίζονται οι σχετικές μελέτες και ερωτά, σε περίπτωση που και οι δύο επιχειρήσεις γίνουν ταυτόχρονα, ποια θα είναι η αποστολή της επιχείρησης στην Πρέβεζα, ώστε να μελετηθεί η απαραίτητη δύναμη και σύνθεση.<sup>85</sup> Η κατάσταση είναι κωμικοτραγική. Ο Μουσολίνι αποφασίζει μονομερώς και η Ανώτατη Διοίκηση εκτελεί χωρίς να γνωρίζει, παρακαλώντας να μάθει τις προθέσεις του Ντούτσε.

---

Κέρκυρας που διατάχθηκε να αποβιβαστεί στα νώτα των ιταλικών δυνάμεων για να προσβάλει τα μεταφορικά και την επιμελητεία της μεραρχίας Siena. Εξαιτίας μιας σειράς λαθών έγινε αντιληπτή η παρουσία του και βρισκόμενος απομονωμένος δεν κατάφερε να προβάλει αντίσταση έναντι ισχυρότερων δυνάμεων. Τα μέλη του φονεύθηκαν ή αιχμαλωτίστηκαν και μόνο δύο αξιωματικοί και 45 οπλίτες κατόρθωσαν να διαφύγουν. Βλ. ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ 2018.

<sup>82</sup> USSME 1988b, 458.

<sup>83</sup> USSME 1988b, 458. Εννοεί το Σύνταγμα Πεζοναυτών San Marco.

<sup>84</sup> USSME 1988b, 485.

<sup>85</sup> USSME 1988b, 508.

Όπως και προηγουμένως, η κατάσταση δεν το επιτρέπει ούτε καλύτερεύει. Στις 6 Δεκεμβρίου τα τμήματα του πρώην Παράκτιου Συγκροτήματος αρχίζουν ακόμα μια αναδίπλωση μαζί με το XXV Σώμα Στρατού προς άλλες αμυντικές θέσεις. Την επόμενη μέρα εγκαταλείπουν το Αργυρόκαστρο. Στο τέλος του μήνα το 3<sup>ο</sup> Σύνταγμα Γρεναδιέρων θα έχει μείνει με 10 αξιωματικούς και 260 οπλίτες.<sup>86</sup> Στις αρχές Δεκεμβρίου η «Julia» θα έχει μετατραπεί σε μεραρχία-φάντασμα με 80 % απώλειες.

Για τις αποτυχίες στο αλβανικό μέτωπο ο Μουσολίνι δεν θα ικανοποιηθεί μόνο με την κεφαλή του «θυσιαζόμενου αμνού» Βισκόντι Πράσκα. Έψαχνε, όπως και ένα μέρος της φασιστικής νομενκλατούρας, να αποδώσει ευθύνες στο ανώτατο επίπεδο της στρατιωτικής ηγεσίας και αυτό θα οδηγήσει στην κατηγορία για ανικανότητα του Μπαντόλιο διαμέσου ελεγχόμενων εφημερίδων, γεγονός που θα αναγκάσει τον στρατάρχη να υποβάλλει την αμετάκλητη παραίτησή του στις 4 Δεκεμβρίου.<sup>87</sup> Θα αντικατασταθεί από τον στρατηγό Καβαλέρο.

### *Η σημασία της Πρέβεζας*

**Κ**αθ' όλο τον Δεκέμβριο εντείνονται οι αεροπορικές αναγνωρίσεις και επιθέσεις στο λιμάνι της Πρέβεζας. Στο τέλος του μήνα κινδυνεύει να πέσει ο Αυλώνας, δημιουργώντας στους Ιταλούς σοβαρότατο πρόβλημα ανεφοδιασμού και επιμελητείας. Εκείνες τις μέρες η ανάγκη του ιταλικού μετώπου για τρόφιμα και πυρομαχικά ανέρχεται σε 2.000 τόνους την ημέρα. Οι Ιταλοί καταφέρνουν να εκφορτώσουν μόνο 1.400 ημερησίως. Κατά τον Δεκέμβριο η θεωρητική διαθεσιμότητα των Ιταλών σε πλοία για τον εφοδιασμό της Αλβανίας ήταν η εξής: 17 οπλιταγωγά εκ των οποίων 3 μεγάλα με δυνατότητα αποβίβασης μόνο στον Αυλώνα, 10 ατμόπλοια μεταφοράς τετράποδων, 9 ατμόπλοια μεταφοράς οχημάτων, 5 ατμόπλοια μεταφοράς κανσίων, 9 ατμόπλοια μεταφοράς εφοδίων.<sup>88</sup>

Αυτήν τη χρονική στιγμή η σημασία της Πρέβεζας στον εθνικό αγώνα ήταν σημαντική. Όπως γράφει ο Γεώργιος Μουστάκης, αν και στις αρχές του πολέμου το λιμάνι δεν χρησιμοποιήθηκε,

<sup>86</sup> SCARPELLI 2013, 4.

<sup>87</sup> Είχε προηγηθεί βέβαια ένα δυσάρεστο περιστατικό: Στις 15.11.1940 σε συνάντηση του Μπαντόλιο με τον Γερμανό ομόλογό του Κάιτελ, όταν ο τελευταίος, έκπληκτος για την κατάσταση στην Αλβανία, ρώτησε τον Μπαντόλιο ποιος διοικούσε τις Ένοπλες Δυνάμεις, έλαβε την απάντηση πως ανώτατος διοικητής ήταν ο Μουσολίνι και πως ο ίδιος ήταν πάντα αντίθετος με την επίθεση στην Ελλάδα. Ο Χίτλερ ανέφερε τη συζήτηση στον Τσιάνο τρεις μέρες αργότερα. Όταν η είδηση έφτασε στα αυτιά του Ντούτσε, οι μέρες του Μπαντόλιο ήταν πλέον μετρημένες. Βλ. CECINI 2016, κεφάλαιο «Pietro Badoglio».

<sup>88</sup> USSME 1983a, 130.

*[...] από τις αρχές Δεκεμβρίου άρχισε να οργανώνεται το λιμάνι της Πρέβεζας σε βάση εφοδιασμού του μετώπου. Μέχρι τότε ο εφοδιασμός γινόταν από το Κρυονέρι και το Μεσολόγγι, μέσω Αγρινίου, Αμφιλοχίας, Άρτας, Ιωαννίνων. Η προώθηση της γραμμής του μετώπου, με τις νίκες του ελληνικού στρατού και η συνεχώς αυξανόμενη δύναμή του επέβαλαν την αναδιοργάνωση των μεταφορών και τη χρησιμοποίηση του λιμανιού της Πρέβεζας.<sup>89</sup>*

Το ελληνικό Πολεμικό Συμβούλιο, επιδιώκοντας να πλήξει με το Ναυτικό τις ιταλικές νηοπομπές προς την Αλβανία, ήδη από τον Δεκέμβριο του 1940 είχε εξετάσει το ενδεχόμενο δημιουργίας προκεχωρημένης βάσης του Πολεμικού Ναυτικού στην Πρέβεζα. Όμως, η συντριπτική υπεροπλία των Ιταλών στην Αδριατική και η έλλειψη ικανοποιητικής αντιαεροπορικής άμυνας και καταδιωκτικών στην Πρέβεζα, τα οποία θα έπρεπε να προσφέρουν κάλυψη σε αυτήν τη βάση, αποθάρρυνε την πραγματοποίηση αυτού του σχεδίου. Ένας ακόμα λόγος ήταν πως η δημιουργία προκεχωρημένης ναυτικής βάσης θα τραβούσε ακόμα πιο πολύ την προσοχή των Ιταλών, με αποτέλεσμα να τεθούν σε κίνδυνο οι δραστηριότητες του ανεφοδιασμού του μετώπου που ήδη λειτουργούσαν εκεί.<sup>90</sup>

Από τον Δεκέμβριο, λοιπόν, έχουμε μια συνεχή ροή πλοίων από τον Πειραιά που μεταφέρουν υλικό για τις ανάγκες του μετώπου και μια πυρετώδη δραστηριότητα εκφόρτωσης, η οποία αφορά στην Πρέβεζα και τον Αμβρακικό και που απορροφά όχι μόνο το ντόπιο εργατικό δυναμικό αλλά και λιμενεργάτες που είχαν μεταφερθεί από τον Πειραιά, οι οποίοι ανανεώνονταν κατά ορισμένα χρονικά διαστήματα (συνήθως δίμηνο) λόγω υπερκόπωσης.<sup>91</sup>

Κατασκευάστηκε επίσης και μια μικρή σιδηροδρομική γραμμή για τη μεταφορά των εφοδίων προς τους ελαιώνες έξω από την πόλη, όπου είχαν κατασκευαστεί ξύλινες αποθήκες. Για λόγους ασφαλείας στην Πρέβεζα ξεφορτώνονταν μόνο τρόφιμα και εφόδια, τα πολεμοφόδια ξεφορτώνονταν ξεχωριστά στην Κόπραινα και στον όρμο Μενιδίου και τα καύσιμα στον όρμο του Βαθύ και στην Αμφιλοχία.<sup>92</sup> Από την Πρέβεζα τα πολεμοφόδια και το υπόλοιπο υλικό μεταφέρονταν οδικώς προς τα Ιωάννινα με φάλαγγες φορτηγών που ξεκινούσαν το απόγευμα και ταξίδευαν κατά τη νύχτα.<sup>93</sup>

Από το υλικό που έφτανε στην Πρέβεζα ένα μεγάλο μέρος αποθηκευόταν και περίπου 1.200 τόνοι φορτώνονταν κάθε εβδομάδα σε καΐκια με προορισμό

<sup>89</sup> ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 219.

<sup>90</sup> ΓΕΝ 1940, 6, 8, 11.

<sup>91</sup> ΓΕΝ 1941, 2.

<sup>92</sup> ΓΕΝ 1941, 1.

<sup>93</sup> ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 220.



τους Άγιους Σαράντα. Για την ασφάλεια των πλωτών μέσων και του εργατικού δυναμικού, οι μετακινήσεις των πλοίων και οι λιμενικές δραστηριότητες λάμβαναν χώρα αποκλειστικά «κατά το λυκόφως, νύκτας, λυκαυγές»,<sup>94</sup> ενώ κατά την ημέρα δεν επιτρεπόταν ουδεμία κίνηση. Πλοία και ρυμουλκά λάμβαναν ειδικά μέτρα ασφάλειας, ενώ ένα ειδικό άγημα ήταν έτοιμο να επέμβει. Χάρη σε αυτά τα μέτρα και παρά την έντονη ιταλική αεροπορική δραστηριότητα, μέχρι τον Απρίλιο του 1941 δεν αναφέρονται ζημιές σε πλοία και βενζινόπλοια, παρά μόνο μικρές ζημιές και πυρκαγιές στις αποθήκες.<sup>95</sup>

Για παρόμοιους λόγους το λιμάνι της Πρέβεζας ήταν σημαντικό και για τους Ιταλούς. Όπως διευκρινίζει ο Βισκόντι Πράσκα, «η κατοχή του λιμένα της Πρέβεζας θα άλλαζε εντελώς την κατάσταση μας».<sup>96</sup>

Η εντατικοποίηση των ιταλικών αεροπορικών επιδρομών στην Πρέβεζα από τον Δεκέμβριο και μετά είναι επομένως συνέπεια τόσο της ιταλικής πρόθεσης για απόβαση στην περιοχή και κατάληψη της πόλης και του λιμανιού, όσο και της αύξησης της λιμενικής δραστηριότητας, η οποία τροφοδοτούσε με εφόδια το ελληνικό μέτωπο.

Τον Ιανουάριο 1941 ο Μουσολίνι έπρεπε να συναντηθεί στις 19 του μηνός με τον Χίτλερ στο Σαλσβούργο και είχε ανάγκη να παρουσιάσει μια νίκη για να μην αναγκαστεί να ακούσει τον μονόλογο του Χίτλερ. Μάταια. Θα φτάσει στο ραντεβού φανερά εκνευρισμένος. «Αν κάποιος, στις 15 Οκτωβρίου, είχε προβλέψει αυτά που συνέβησαν αργότερα, θα τον είχα στήσει στον τοίχο!»,<sup>97</sup> θα πει στον Τσιάνο, συνεχίζοντας παράλληλα να στέλνει αλληπάλληλα υπομνήματα στον Καβαλέρο για διεξαγωγή επίθεσης.

Έτσι, στις 29 Ιανουαρίου –ημέρα του θανάτου του Μεταξά– η Ανώτατη Διοίκηση διατάζει ξανά τα τρία επιτελεία να μελετήσουν σχέδια απόβασης στην Πρέβεζα, Κεφαλληνία και Ζάκυνθο για να εκτελεστούν όσο το δυνατόν πιο γρήγορα.<sup>98</sup> Η Πρέβεζα μοιάζει να είναι η μοναδική σανίδα σωτηρίας.

Την επόμενη μέρα το Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας πληροφορείται πως κατόπιν διαταγών του Μουσολίνι «πρέπει να εκτελούνται αεροπορικές επιδρομές στη Μάλτα και την Πρέβεζα επί καθημερινής βάσεως»<sup>99</sup> και με τη σειρά του απαντά, την επόμενη μέρα, πως δόθηκαν οι απαραίτητες εντολές στην IV Aerozona.<sup>100</sup> Ουσιαστικά η Πρέβεζα αναδεικνύεται σε μια από τις

<sup>94</sup> GEN 1941, 2.

<sup>95</sup> GEN 1941, 2.

<sup>96</sup> VISCONTI PRASCA 1946, 203.

<sup>97</sup> CIANO 1946b, 17 (καταχώρηση 18-21.1.1941).

<sup>98</sup> USSME 1989a, 214.

<sup>99</sup> USSME 1989a, 222.

<sup>100</sup> 4<sup>η</sup> Αεροπορική Ζώνη Επικρατείας (Ζ.Α.Τ.) με αεροδρόμια στην Απουλία και ζώνη ευθύνης το Ιόνιο και τα ηπειρωτικά παράλια. Στο υπόλοιπο μέτωπο επιχειρούσε το Comando Aeronautica Albania. Είναι αξιοσημείωτο πως δεν υπήρχε τηλεφωνική σύνδεση ανάμεσα

πιο σημαντικές περιοχές της Μεσογείου και ταυτόχρονα σε ένα από τα πιο θερμά σημεία, με όλη τη σημασία της λέξης.

Ως εκ τούτου, από τα τέλη Ιανουαρίου και για τους επόμενους μήνες η Πρέβεζα γίνεται πρωταρχικός προορισμός της ιταλικής Αεροπορίας, οι βομβαρδισμοί και οι αναγνωρίσεις διαδέχονται η μια την άλλη, θα είναι δεκάδες.<sup>101</sup> Αλλά η Regia Aeronautica δεν έχει τη δυνατότητα να εκτελεί καθημερινές επιδρομές αλλά ούτε και ο καιρός βοηθάει.<sup>102</sup> Αν και στην αρχή του πολέμου η Πρέβεζα θεωρούνταν μαλακός στόχος και τα ιταλικά αεροπλάνα πλησίαζαν άφοβα γιατί η αντιαεροπορική άμυνα ήταν λιγοστή και μη αποτελεσματική, ωστόσο τον Δεκέμβριο και τον Ιανουάριο ενισχύθηκε με 6 μοντέρνα γερμανικά αντιαεροπορικά πυροβόλα των 88 χλστ. που τα επάνδρωναν άντρες του Πολεμικού Ναυτικού.<sup>103</sup> Αυτά τα πυροβόλα, μαζί με στοιχεία πολυβόλων και, βέβαια, με τη συνδρομή των βρετανικών καταδιωκτικών του αεροδρομίου της Παραμυθιάς, αποτελούσαν την ενεργή άμυνα της πόλης και του λιμανιού. Οι ιταλικές επιδρομές γίνονταν συνήθως από σμήνη πέντε αεροπλάνων, τα οποία βομβάρδιζαν από μεγάλο ύψος (5.000 μ.).

Για την προστασία του πληθυσμού κατασκευάστηκαν καταφύγια στην πόλη και στο κάστρο του Αγίου Ανδρέα, ενώ λίγο πριν τη λήξη του πολέμου θα προστεθούν και νέα, μοντέρνα καταφύγια, από μετόν και σίδερο.

### *Τελευταίες άκαρπες προσπάθειες*

**Τ**έλη Φεβρουαρίου – αρχές Μαρτίου 1941, ύστερα από έναν μήνα προετοιμασίας, η ιταλική εαρινή επίθεση είναι έτοιμη να ξεσπάσει. Ο Μουσολίνι βρίσκεται από τις 2 Μαρτίου στην Αλβανία. Η Πρέβεζα επιστρέφει και πάλι στα σχέδια των επιτελείων. Στην Ανώτατη Διοίκηση συζητείται η απόβαση 4 ταγμάτων Μελανοχιτώνων, ουσιαστικά κάτι παραπάνω από δύναμη συντάγματος.<sup>104</sup> Το ιταλικό σχέδιο βασιζόταν σε μια διάσπαση του μετώπου στο Πόγραδετς, την οποία θα ακολουθούσε μια γενική επίθεση στους υπόλοιπους τομείς. Για τη δημιουργία περισσότερης σύγχυσης στα ελληνικά νώτα προβλέπεται ακριβώς αυτή η απόβαση 4 ταγμάτων Μελανοχιτώνων

---

στις δύο αυτές διοικήσεις αλλά κάθε μέρα ένας αξιωματικός της Αεροπορίας πηγαίνονταν αεροπορικά μεταφέροντας κρυπτογραφημένα μηνύματα.

<sup>101</sup> Στα επίσημα ιταλικά πολεμικά ανακοινωθέντα η Πρέβεζα αναφέρεται συνολικά 21 φορές σαν πληγείς στόχος, αλλά ο πραγματικός αριθμός των ιταλικών επιδρομών ήταν πολύ μεγαλύτερος. Αρκετές φορές γίνονται διπλές επιδρομές, μέρα και νύχτα.

<sup>102</sup> Από τις 176 ημέρες που κράτησε συνολικά ο Ελληνοϊταλικός πόλεμος, σε 87 από αυτές η ιταλική Αεροπορία ήταν καθηλωμένη στο έδαφος λόγω κακοκαιρίας.

<sup>103</sup> ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 222.

<sup>104</sup> USSME 1983b, 22.

στην Πρέβεζα και ταυτόχρονη δράση αλεξιπτωτιστών στα Ιωάννινα και Φλώρινα.<sup>105</sup>

Στις 5 Μαρτίου ο Υπαρχηγός Ανώτατης Διοίκησης στρατηγός Γκουτζόνι<sup>106</sup> συγκαλεί σύσκεψη με τον Αρχηγό και Υπαρχηγό ΓΕΝ, τον Υπαρχηγό ΓΕΣ, τον Γενικό Επιθεωρητή Τεχνικών Υπηρεσιών του Στρατού και τον επιτελάρχη του 2<sup>ου</sup> Γραφείου του ΓΕΣ.<sup>107</sup> Θέματα: η κατάσταση στα σύνορα με τη Γιουγκοσλαβία, ο οπλισμός του Πεζικού, οι επιχειρήσεις σχετικά με την κατάληψη της Πρέβεζας, Κεφαλληνίας και Ζακύνθου και η πιθανή χρήση αλεξιπτωτιστών σε αυτές τις επιχειρήσεις. Πέντε μέρες αργότερα (10 Μαρτίου):

*Ο Υπαρχηγός Ανώτατου Αρχηγείου πληροφορεί τον Ανώτατο Διοικητή Αλβανίας πως κατόπιν διαταγών του Ντούτσε βρίσκονται υπό ετοιμασία: μια επιχείρηση απόβασης στην Πρέβεζα από τάγμα Μελανοχιτώνων [τα 4 τάγματα έγιναν ξαφνικά ένα, Σ. τ. Σ.] και μια πιθανή ρίψη αλεξιπτωτιστών στη διώρυγα της Κορίνθου προς αποτροπή πιθανών καταστροφών.<sup>108</sup>*

Η μεγάλη ιταλική εαρινή επίθεση θα έχει την τύχη των προηγούμενων, η ελληνική διάταξη θα αντέξει, θα γραφτεί η σελίδα δόξας του υψώματος 731. Στις 16 Μαρτίου διατάζεται η παύση της επίθεσης λόγω αποτυχίας και υψηλών απωλειών. Στις 21 Μαρτίου ένας απογοητευμένος Μουσολίνι θα μπει στο αεροπλάνο και με συνοδεία καταδιωκτικών θα επιστρέψει στη Ρώμη, ο «παράλληλος πόλεμος» είχε αποτύχει. Δύο μέρες αργότερα, γνωρίζοντας την επικείμενη γερμανική επίθεση, ο Μουσολίνι αναθέτει στον Ιταλό πρέσβη στο Βερολίνο να γνωστοποιήσει στους συμμάχους Γερμανούς τις ιταλικές αξιώσεις: «[...] Παραχώρηση όλης της Τσαμουριάς μέχρι την Πρέβεζα και όλων των νησιών του Ιονίου (Κέρκυρα, Κεφαλληνία, Ζάκυνθο κ. ά.)».<sup>109</sup>

Η γερμανική επέμβαση του Απριλίου θα είναι καταλυτική. Στις 10 Απριλίου, όταν έχει ήδη εκδηλωθεί η γερμανική επίθεση και αρχίζουν πλέον να κλονίζονται λόγω της κατάστασης το Τμήμα Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ) και το Τμήμα Στρατιάς Ηπείρου (ΤΣΗ), η Ανώτατη Ιταλική Διοίκηση θέτει τηλεφωνικώς σε ετοιμότητα το Γενικό Επιτελείο Στρατού για να εκτελέσει επικείμενη απόβαση στην Πρέβεζα.<sup>110</sup> Μέχρι εκείνη τη στιγμή τα ιταλικά σχέδια απόβασης στην Πρέβεζα εξυπηρετούσαν στρατηγικούς και τακτικούς λόγους,

<sup>105</sup> USSME 1989c, 233.

<sup>106</sup> Ο Αρχηγός, Ugo Cavallero, βρισκόταν στην Αλβανία μέχρι τον Μάιο του 1941 και ο Γκουτζόνι εκτελούσε χρέη Αρχηγού.

<sup>107</sup> USSME 1989b, 447.

<sup>108</sup> USSME 1989b, 472.

<sup>109</sup> USSME 1989c, 318.

<sup>110</sup> USSME 1989b, 692.

δηλαδή τη χρήση του λιμανιού και την πραγματοποίηση απόβασης στα νώτα των ελληνικών δυνάμεων. Τώρα υπήρχε ένας νέος λόγος, το γόητρο.

Την επομένη, 11 Απριλίου, σε σύσκεψη στην Ανώτατη Διοίκηση συζητούνται διάφορα θέματα που αφορούν στην Ελλάδα και εξετάζονται ειδικά οι καταλήψεις των αεροδρομίων και οι πιθανές ενέργειες των Βρετανών κατά την υποχώρησή τους προς τη νότια Ελλάδα. Ο Γκουτζόνι

*ορίζει τους στόχους που πρέπει να πληγούν (Πειραιάς, Τομπρούκ, νηοπομπές μεταξύ Κρήτης-Πειραιά-Αλεξάνδρειας-Σουέζ) και διατάζει να ετοιμαστεί η επιχείρηση της Πρέβεζας. Επιβίβαση και αναχώρηση: 14 Απριλίου, απόβαση 15 Απριλίου. Ο Πρίκολο, ο αντισυνταγματάρχης Μανφρέντι και ίσως ο στρατηγός Ρόσι δεν δείχνουν να είναι σύμφωνοι.<sup>111</sup>*

Αλλά ούτε αυτήν τη φορά θα καταληφθεί η Πρέβεζα. Η κατάληψη παραμένει στο στάδιο πρόθεσης.

### *Κούρσα για την κατάληψη της Πρέβεζας*

Υπογράφεται η ελληνική συνθηκολόγηση. Στις 24 Απριλίου ο Ανώτατος Διοικητής Αλβανίας λαμβάνει σήμα πως είναι απόλυτη ανάγκη να καταληφθούν άμεσα η Πρέβεζα, το Μεσολόγγι και η Άρτα. Προφανώς για λόγους γοήτρου, όπως προαναφέρθηκε, θα ήταν ντροπιαστικό να τις καταλάβουν πρώτοι οι Γερμανοί.<sup>112</sup> Την ίδια μέρα, με άλλο σήμα, ειδοποιείται πως για την κατάληψη της Πρέβεζας αρκεί να έλθει σε συμφωνία με τον διοικητή της 73<sup>ης</sup> γερμανικής μεραρχίας, για τη διέλευση από τη ζώνη των Ιωαννίνων.<sup>113</sup> Όμως, δύο μέρες μετά το Αρχηγείο Αλβανίας ενημερώνει τον Ντούτσε πως οι προορισμένες δυνάμεις για την κατάληψη της Πρέβεζας και της Άρτας (μια φάλαγγα Βερσαλιέρων) βρίσκονται ακινητοποιημένες από την προηγούμενη μέρα στο 13<sup>ο</sup> χλμ. του δρόμου Καλπάκιου-Ιωαννίνων γιατί τους είχε απαγορευτεί η διέλευση από τον διοικητή της 73<sup>ης</sup> γερμανικής μεραρχίας, ο οποίος δήλωνε πως δεν έχει λάβει διαταγές από το αρχηγείο του. Ζητείται η παρέμβαση στη γερμανική Ανώτατη Στρατιωτική Διοίκηση (OKW)<sup>114</sup> για

<sup>111</sup> USSME 1983b, 32.

<sup>112</sup> Ανάλογη και πιο ενδεικτική είναι η περίπτωση της Κέρκυρας, όταν οργανώθηκε από τη μια μέρα στην άλλη μια επιχείρηση κατάληψης με υδροπλάνα προερχόμενα από την Ιταλία, καθώς η κατάληψη από το Π. Ναυτικό απαιτούσε περισσότερο χρόνο και δεν θα προλάβαν να φτάσουν πριν από τους Γερμανούς. Πρβλ. USSME 1983b, πρακτικό αρ. 18.

<sup>113</sup> USSME 1989b, 818-819.

<sup>114</sup> Oberkommando der Wehrmacht (OKW).

διαβίβαση της σχετικής διαταγής.<sup>115</sup> Παράλληλα, οι Ιταλοί πληροφορούνται πως στην Πρέβεζα και στην Άρτα έχει εγκατασταθεί ήδη γερμανική φρουρά ... Διαμέσου στρατιωτικού ακόλουθου στο Βερολίνο ζητείται από το OKW απόντηση πάνω στα ζητήματα της εκχώρησης ελληνικών πολεμικών λαφύρων στην Ιταλία και της άμεσης διέλευσης ιταλικών στρατευμάτων προς Πρέβεζα.<sup>116</sup> Η προσωπική σημείωση του Υπαρχηγού Γενικού Επιτελείου Γκουτζόνι έχει ως εξής:

*Δέχτηκα στις 4 μ. μ. τον στρατηγό φον Ρίντελεν.<sup>117</sup> [...] Στη συνέχεια ανέφερα την κατάσταση που είχε προκύψει στην Ήπειρο λόγω της αντίστασης του διοικητή της 73<sup>ης</sup> γερμανικής μεραρχίας στη διέλευση των ιταλικών στρατευμάτων. Ο στρατηγός φον Ρίντελεν με διαβεβαίωσε ότι δόθηκαν ακριβείς εντολές στον διοικητή της 73<sup>ης</sup> μεραρχίας και μου περιέγραψε την κατάσταση στην Ελλάδα.<sup>118</sup>*

Στις 28 Απριλίου το Αρχηγείο Αλβανίας διαβιβάζει πως ιταλική ταχεία φάλαγγα αφίχθη στην Πρέβεζα και ήλθε σε επαφή με γερμανικά στοιχεία που βρίσκονται ήδη εκεί, ενώ την επόμενη μέρα ο διοικητής της φάλαγγας που είχε φτάσει στην Πρέβεζα αναφέρει πως βάσει εντολών του γερμανικού αρχηγείου τα ιταλικά στρατεύματα δεν μπορούσαν να κινηθούν ελεύθερα και έπρεπε να παραμείνουν στον καταυλισμό που τους χορηγήθηκε ... προς αποφυγή ατυχημάτων με ελληνικά οπλισμένα τμήματα που στάθμευαν στα περίχωρα.<sup>119</sup>

### Επίλογος

**Τ**ελικά, οι Ιταλοί κατέλαβαν την Πρέβεζα από τη στεριά και όχι από τη θάλασσα, κατόπιν παραχώρησης άδειας διέλευσης από τους συμμάχους Γερμανούς, όταν πλέον όλα είχαν κριθεί.

Η Πρέβεζα λόγω της θέσης της και της αποστολής της κατά τον Ελληνοϊταλικό πόλεμο πλήρωσε ένα υψηλό τίμημα ανθρώπινων ζώων και υλικών ζημιών. Τίμημα που συνεχίστηκε να πληρώνεται και στη συνέχεια, για όλη τη διάρκεια του πολέμου, κατά την ιταλική και γερμανική κατοχή. Τα δεινά που πέρασαν οι κάτοικοί της μπορούν να γίνουν κατά μέρος κατανοητά διαβάζοντας

<sup>115</sup> USSME 1989b, 834.

<sup>116</sup> USSME 1989b, 835.

<sup>117</sup> Στρατηγός Enno Emil von Rintelen (1891-1971), Γερμανός στρατιωτικός ακόλουθος στη Ρώμη με χρέη συνδέσμου μεταξύ ιταλικής και γερμανικής Ανώτατης Διοίκησης.

<sup>118</sup> USSME 1989b, 838.

<sup>119</sup> USSME 1989b, 858.

την περγαμηνή που συνόδευε τον πολεμικό σταυρό που απονεμήθηκε στον Δήμο της πόλης:

*Διά του από 19 Φεβρουάριου 1942 διατάγματος απενεμήθη εις τον Δήμον Πρεβέζης ο πολεμικός σταυρός Α' τάξεως διότι κατά πρότασιν του Στρατηγού Διοικητού της Στρατιωτικής Βάσεως Πρεβέζης οι κάτοικοι ταύτης καθ' όλην την διάρκεια των επιχειρήσεων υπό τον διαρκή και επίμονον κίνδυνον ημέρας και νυκτός 96 βομβαρδισμών, απέδειξαν την επιβαλλομένην πατριωτικήν και ενθουσιώδη αντοχήν συμβάλλοντες συνεχώς εις τας στρατιωτικές προσπάθειάς και αιρούμενοι εις παράδειγμα αυτοθυσίας.<sup>120</sup>*

Οι λόγοι της ιταλικής ήττας στον Ελληνοϊταλικό πόλεμο είναι πολλοί, διάφοροι και αναζητούνται σε όλα τα επίπεδα. Τα δύο σχέδια που παρουσιάστηκαν στον Μουσολίνι ήταν ελαττωματικά από τη φύση τους. Και τα δύο αφορούσαν στην κατάληψη της Ηπείρου και όχι ολόκληρης της Ελλάδας. Επιπλέον, στέκονταν και τα δύο σε ψεύτικα θεμέλια, σε λανθασμένες εικασίες. Το μεν πρώτο του Γενικού Επιτελείου Στρατού αναπτύχθηκε με την προϋπόθεση πως η Βουλγαρία θα εισέρχονταν στο πλευρό της Ιταλίας κατά της Ελλάδας, το δε δεύτερο του Βισκόντι Πράσκα που τελικά επιλέχθηκε, βασιζόταν σε πολιτικές καταστάσεις (ανύπαρκτη πέμπτη φάλαγγα, σαμποτάζ και εξέγερση Τσάμηδων) που στην πραγματικότητα δεν υφίσταντο.

Η έκβαση, βέβαια, αυτού του πολέμου δεν οφείλεται μόνο στα ελαττώματα των Ιταλών αλλά και στα θετικά και δυνατά σημεία της ελληνικής παράταξης και στρατηγικής. Όμως, αν θέλαμε να σταθούμε σε ένα από τα κυριότερα σημεία όπου μειονεκτούσαν οι Ιταλοί, τότε ο ανεφοδιασμός και η οργάνωσή του –συνέπεια και αποτέλεσμα αλαζονικών εκτιμήσεων και αποφάσεων– θα ήταν ένα από τα πιο σημαντικά.

Την ταφόπετρα σε αυτήν την ιστορία θα τη θέσουν τα λόγια του στρατηγού Ροάτα, υπαρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού εκείνη την εποχή, στο βιβλίο του *Οκτώ εκατομμύρια ξιφολόγχες*. Διαφαίνεται πόσο σημαντική μπορεί να είναι η σημασία των κατάλληλων λιμανιών με επαρκή ικανότητα εκφόρτωσης, η σωστή εκτίμηση, η οργάνωση και η επιμελητεία, οι μοιραίες συνέπειες που μπορεί να φέρουν οι βεβιασμένες αποφάσεις και η παρέμβαση ερασιτεχνών σε στρατιωτικά θέματα. Αλλά επίσης και πόσο θα μπορούσε να είχε αλλάξει η τροπή του πολέμου, αν οι Ιταλοί κατακτούσαν ένα λιμάνι σαν αυτό της Πρέβεζας και κατάφερναν να λύσουν ένα από τα κυριότερα προβλήματά τους.

<sup>120</sup> ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ 2002, 231.

Οι δυνατότητες φόρτωσης στα λιμάνια αναχώρησης ξεπερνούσαν κατά πολύ τις δυνατότητες εκφόρτωσης των αλβανικών λιμένων. Τα πλοία που ήταν εξοπλισμένα για τη μεταφορά προσωπικού ήταν πολύ πιο πολυάριθμα από εκείνα που ήταν εξοπλισμένα για τετράποδα, οχήματα, υλικό. Επιπλέον, οι διαδικασίες φόρτωσης και εκφόρτωσης αυτών των τελευταίων απαιτούσαν –ειδικά στην αλβανική πλευρά– πολύ περισσότερο χρόνο από όσον ήταν απαραίτητος για επιβίβαση και αποβίβαση στρατού.

Τέλος, η άφιξη στην Αλβανία μονάδων που δεν προηγούνταν ή που δεν συνοδεύονταν από τα απαραίτητα πυρομαχικά και εφόδια (περίσταση που τις ανάγκαζε να αντλήσουν από τοπικές αποθήκες, οι οποίες ήταν αρχικά επαρκείς μόνο για τις ανάγκες των εκεί δυνάμεων) δεν αποτελούσε αποτελεσματική ενίσχυση, αλλά μάλλον κίνδυνο [...].

Ως αποτέλεσμα, το σύνολο των ενεργειών μεταφοράς και τοποθέτησης των νέων μονάδων στη γραμμή διάταξης πραγματοποιούνταν με τον λιγότερο ευνοϊκό τρόπο για την έκβαση των επιχειρήσεων: Μόλις υπήρχε οποιοδήποτε μέσο μεταφοράς προσωπικού (πολεμικό σκάφος, ατμόπλοιο, αεροπλάνο) οι άνδρες επιβιβάζονταν σε αυτό, συχνά ανά μικρά τμήματα, και το μέσον αναχωρούσε. Τα βαριά όπλα, οι σταθμοί ασυρμάτου, οι κουζίνες, οι κουβέρτες, οι αποσκευές, οι ιατρικές προμήθειες, τα πυρομαχικά, τα τετράποδα και τα οχήματα ακολουθούσαν με τα κατάλληλα μέσα μεταφοράς το συντομότερο δυνατό. Έτσι, οι άνδρες που αποβιβάζονταν είχαν μαζί τους μόνο ελαφρά όπλα και ατομικό εξοπλισμό και πυρομαχικά.

Και οι μονάδες που έφτασαν στην Αλβανία ήταν τέτοιες μόνο στο όνομα. Στην πραγματικότητα δεν είχαν τα μέσα για τον έλεγχο ενός τομέα και για να πολεμήσουν, ενώ παράλληλα υφίσταντο όλες τις δυσκολίες του χειμώνα και αναγκάζονταν να τρώνε μόνο ξηρή και πάντα κρύα τροφή. Από την άλλη πλευρά, η τοπική διοίκηση, πιεσμένη από τα γεγονότα, έστελνε στην πρώτη γραμμή όλες τις ενισχύσεις που έφταναν –πολλές φορές μεμονωμένοι λόχοι– για να «μπαλώνει τρύπες».

Σαν συνέπεια, υπήρχε στο αλβανικό μέτωπο ένα απίστευτο μείγμα μονάδων –η τεράστια πλειοψηφία πεζικό–, ενώ στην Ιταλία, γύρω από τα λιμάνια επιβίβασης, τα πυροβόλα, τα τετράποδα, τα οχήματα και το βαρύ υλικό συσσωρεύονταν περιμένοντας να περάσουν απέναντι. Κάποια στιγμή είχαμε περισσότερα από 30.000 τετράποδα στην Απουλία, μαζί με τους ημιονηγούς τους.

Τελειώνοντας, το Γενικό Επιτελείο δεν κατάφερε ποτέ να στείλει στην Αλβανία ούτε ένα καν σύνταγμα συνοδευόμενο απ' όλα τα απαραίτητα μέσα του για δράση και επιβίωση.<sup>121</sup>

<sup>121</sup> ROATTA 1946, 133-134.

## Βιβλιογραφία

- ΑΡΧΙΜΑΝΔΡΙΤΗΣ Ι., χ. χ. *Τσάμηδες. Οδύνη και δάκρυα της Θεσπρωτίας*, [Αθήνα]
- ΓΕΝ, 1940, *Συνεδριάσεις Πολεμικοῦ Συμβουλίου διά τὰς δυνατότητας τοῦ Στόλου προς ἀνάσχεσιν τῶν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν Ἰταλικῶν ἐνισχύσεων. Πέμπτη, 12<sup>η</sup> Δεκεμβρίου 1940*, Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού, [http://archive.yin.mil.gr/Archive//106/PDF/000000HMP40\\_00002/000000HMP40\\_00002.PDF](http://archive.yin.mil.gr/Archive//106/PDF/000000HMP40_00002/000000HMP40_00002.PDF), προσπέλαση 29.9.2020
- ΓΕΝ, 1941, *Πεπραγμένα καὶ διάλυσις τῆς εἰς Πρέβεζαν ἐδρευούσης Ν.Δ. Ἀμβρακικοῦ. 22.4.41*, Υπηρεσία Ιστορίας Ναυτικού, [http://archive.yin.mil.gr/Archive//106/PDF/00000HMP162\\_00017/00000HMP162\\_00017.PDF](http://archive.yin.mil.gr/Archive//106/PDF/00000HMP162_00017/00000HMP162_00017.PDF), προσπέλαση 29.9.2020
- ΓΚΡΑΤΣΙ Ε., 1988, *Η αρχή του τέλους*, Αθήνα
- ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗΣ Χ. Α., 1999 *Απελευθερωτικοί Αγώνες Θεσπρωτῶν*, χ. τ.
- ΜΕΤΑΛΛΗΝΟΣ Δ., 2018, *Η θυσία των Κερκυραίων Μαχητῶν του «Αποσπάσματος Λαντζίδη» (24 Νοεμβρίου 1940)*, στο: Γ. Δ. ΠΑΓΚΡΑΤΗΣ & Π. ΤΖΙΒΑΡΑ (Επιμ.), *Σελίδες Ιστορίας και Πολιτισμοῦ, Τόμος αφιερωμένος στον Δημήτρη Ε.-Γ. Καρύδη*, Κέρκυρα, 141-152
- ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ Γ. Ι., 2002, *Τα Πρεβεζάνικα*, Πρέβεζα
- ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ Α., 2016, *Απομνημονεύματα*, Πρέβεζα
- BADOGLIO P., 1946, *L'Italia nella seconda guerra mondiale. Memorie e documenti*, Milano
- BASSETTI S., 2010, *Gianfranco Chiti, vita militare di un ufficiale e gentiluomo 1936-1978*, Milano
- CANDELORO G., 2002, *Storia dell'Italia moderna, vol. 10: La seconda guerra mondiale. Il crollo del fascismo. La Resistenza. 1939-1945*, Milano
- CARR J. C., 2013, *The Defence and Fall of Greece, 1940-1941*, Barnsley, UK
- CECINI G., 2016, *I Generali di Mussolini*, Roma
- CERVI M., 2013, *Storia della guerra di Grecia. Ottobre 1940-Aprile 1941*, Milano
- CIANO G., 1946a, *Diario*, vol. I: 1939-1940, Milano
- CIANO G., 1946b, *Diario*, vol. II: 1941-1943, Milano
- C.I.S.M. [Commissione Italiana di Storia Militare], 1991, *L'Italia in Guerra. Il primo anno – 1940*, Roma
- GHIGI A., 1950, *Piccioni domestici e colombicoltura*, Roma
- GIULIVI G., 2020, *Potevamo vincere! Se solo l'avessimo voluto*, Salerno
- M.A.E. [Ministero Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici], 1965, *I documenti diplomatici italiani. Nona serie, 1939-1943*, vol. V, Roma



- M.A.E. [Ministero Affari Esteri, Commissione per la pubblicazione dei documenti diplomatici], 1986, *I documenti diplomatici italiani. Nona serie, 1939-1943*, vol. VI, Roma
- MONTANARI M., 1999, *L'esercito italiano nella campagna di Grecia*, Roma
- MONTANARI M., 2007, *Politica e strategia in cento anni di guerre italiane*, vol. III, tomo II, parte Prima, Roma
- ROATTA M., 1946, *Otto milioni di baionette*, Milano
- SCARPELLI G. (a cura di), 2013, *I Granatieri di Sardegna nella Guerra di Albania 1940-1941. Atti e testimonianze dei protagonisti*, <https://www.granatieridisardegna.it/albania/albania.pdf>, προσπέλαση 29.9.2020
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1983a, *Verbali delle riunioni tenute dal Capo di SM Generale*, vol. I, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1983b, *Verbali delle riunioni tenute dal Capo di SM Generale*, vol. II, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1988a, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. II, tomo I, parte prima, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1988b, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. II, tomo I, parte seconda, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1988c, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. II, tomo II, parte prima, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1989a, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. III, tomo I, parte prima, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1989b, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. III, tomo I, parte seconda, Roma
- USSME [Ufficio Storico – Stato Maggiore Esercito], 1989c, *Diario Storico del Comando Supremo*, vol. III, tomo II, Allegati, Roma
- VISCONTI PRASCA S., 1946, *Io ho aggredito la Grecia*, Milano